# چەند چیرۆکێک لەژیانی
# ئیمامی عومەردا ﴿ڕ.خ﴾



نوسینی: محمد سعید محمد

٢٠٢٤

# "چەند چیرۆکێك لەژیانی ئیمامی عومەردا"

محمد سعید محمد

## ناسنامەی کتێب

ناوی کتێب:   چەند چیرۆکێك لەژیانی ئیمامی عومەردا.

نووسینی:   محمد سعید محمد.

دیزاینی :   نووسەر.

ساڵی بڵاوکردنەوەی: ٢٠٢٤ز.





# بسم الله الرحمن الرحيم

## پێشەکی:

بەناوی خودای بەخشندەی میهرەبان، سوپاس و ستایش بۆ خودای باڵادەستی جیهانیان، درودو سەلام لەسەر خاتەمی پەیامبەران (مُحَمَّد ﷺ)و یارو هاوەڵانی بەگشتی...

دووبارە سوپاس و ستایش بۆخودای مەزن کە پشیوانم بوو بەوەی دەست بەنووسینی دووەمین کتێبم بکەم، ئەمجارەیان پێمخۆشبوو چەند ڕووداو و بەسەرهات و چیرۆکێک لەژیانی ئیمامی عومەردا لە دووتوێی کتێبێکدا کۆبکەمەوەو پێشکەشی خوێنەرانی بکەم، تاوەکو بەشێوەیەکی پوخت و ئاسان بیخوێننەوەو پەندو ئامۆژگاری بەسوودی لێ وەربگرن و هەروەها زانیاریان لەسەر بەشێکی زۆر کورت لەژیانی ئەم هاوەڵە دادپەروەرە بەڕێزە هەبێت.

ئیمامی عومەر دووەمین خەلیفەی ڕاشدینە لەپاش ئیمامی ئەبو بەکری ڕاستگۆوە، هەروەها یەکێکە لەو دە هاوەڵەی کە مژدەی بەهەشتی پێدراوە،وە بەهۆی دادپەروەرییەوە نازناوی فاڕوقی پێدراوە، واتا ئەو کەسەی بە دادپەروەریی جیاکاری دەکات لەنێوان هەق و ناهەقدا.

عومەری کوڕی خەتاب (ڕەزای خوای لەسەر بێت) پێش موسڵمانبوونی دژایەتییەکی سەختی ئیسلامی کردووە، چەند گێڕانەوەیەک هەیە لەسەر ڕووداوی موسڵمانبوونەکەی، بەڵام ڕاستترینیان ئەوەیە کە پێغەمبەر ﷺ لە خودا پاڕاوەتەوە و فەرموویەتی: (اللهم أعزَ الاسلام بأحب هذين الرجلين إليك، بأبى جهل بن هيشام، أو بعمر بن الخطاب، قال احبهما اليه عمر) واتا:



"خودایە ئیسلام بە باشترینی ئەم دوو پیاوە سەربخە، عەمرو کوڕی هیشام کە ئەبوو جەهل بوو یان عومەری کوڕی خەتتاب، وترا کە باشترینیان عومەر بووە". بۆیە خودای گەورە هیدایەتی داو موسڵمان بوو.

بەڵام لەپاش موسڵمانبوونی ئەبێتە یەکێک لە هەرە دڵسۆزەکانی ئاینی ئیسلام و پێغەمبەر ﷺ.

خوێنەری خۆشەویست و ئازیز.. ئەم کتێبەی کە لەژێر دەستدایە باس لە هەموو چیرۆک و ڕووداوەکانی ناو ژیانی هاوەڵ و جێنشینی دووەمی پێغەمبەر(ﷺ) ئیمامی عومەر (ڕەزای خوای لەسەر بێت) ناکات، بەڵکو هەوڵمداوە بەپێی ڕیزبەندی کات و ساتی تەمەنی باس لە چەند چیرۆک و ڕووداوێکی گرنگ و دیاری نێو ژیانی بکەم و بەشێوەیەکی جوان و پوخت و تایبەت، پێشکەشی خوێنەرانمی بکەم،

وە ئامانجمە هەموو کەس و چین و توێژێک لە خوێندنەوەی ئەم کتێبە سوودمەند بێت و لێی تێبگات و لەخوێندنەوەیدا ماندوو نەبێت.

محمد سعيد محمد.

کەرکوک_باشووری کوردستان.

٢٠٢٣/١١/١٨ز؛ شەوی شەممە.



## ئیمامی عومەر کێیە؟

**ناو و نەسەبی:** (عومەری کوڕی خەتابی) کوڕی نوفەیلی عبدالعزی ڕەباحی عبداللهی قرط کوڕی رزاحی عەدەی کوڕی کەعبی کوڕی لوئەی غالبی قوڕەیشی عەدەوییە، (ڕەچەڵەکی ئیمامی عومەر لەگەڵ پێغەمبەر ﷺ لەکەعبی کوڕی لوئەی غالب، یەکدەگرێت و کۆدەبێتەوە)[1]

**ساڵی لەدایکبوونی:** ئیمامی عومەر بە ١٣ ساڵ لە دوای ڕودانی (ساڵی فیل_عام الفيل) لەدایکبووە[2].

## کونیە و نازناوی:-

١_باوکی حەفسە(ابو حفصه)یە. ٢_ ئەمیری بڕواداران (أمير المؤمنين).

٣_(فاروق) واتا:(ئەو کەسەی بە دادپەروەریی جیاکاری دەکات لەنێوان هەق و ناهەقدا).

**پلەو پۆستی پێش موسڵمانبوونی:** پێش موسڵمانبوونی باڵیۆز بووە لەسەردەمی جاهیلیدا[3].

**سەردەمی موسڵمان بوونی:** لەمانگی زیلحەجەی (ذي الحجة) ساڵی شەشەمی پێغەمبەرایەتی پێغەمبەرمان محمد ﷺ، موسڵمانبووە[4]، لەدوای چل پیاو و بیست و یەک ژندا[5]، وە لەتەمەنی ٢٧ ساڵیدابووە[6].

---

1 -طبقات الفقهاء، لمؤلف: أبو اسحاق إبراهيم بن علي الشيرازي، ص:٦.

2 -ژیانی ئەمیری باوەڕداران خەلیفەی دووەم عومەری کوڕی خەتاب، نووسینی:د. علی محمد الصلابی، وەرگێڕانی:عفان شێخ صدیق سەرگەتی، ل:١٥ .

3 - تاريخ الخلفاء، المؤلف: جلال الدين عبدالرحمن السيوطي، ص:٨٩.

4 -گوڵاوی سەرمۆر، ن:الشيخ صفي الرحمن المباركفوري،و: مەودود جەبار،ل:١٦٩.

5 -دەمێک لەمێژووی ئیسلام، وەرگێڕان و نوسینی:علی خان، ل:١٠٨.

6 - ژیانی ئەمیری باوەڕداران خەلیفەی دووەم عومەری کوڕی خەتاب، نووسینی:د. علی محمد الصلابی، وەرگێڕانی:عفان شێخ صدیق سەرگەتی، ل:٢٨.

## ماوەی خەلافەت و تەمەنی

ماوەی خەلافەتەکەی ئیمامی عومەر دەساڵ و شەش مانگ و چەند ڕۆژێکبوو. لەساڵی (٢٣)ی، کۆچی[7]،وە لە تەمەنی (٦٣)[8]، ساڵیدا شەهیدکرا.

## خێزانەکانی:-

ئەمانەن [9]:-

١_ زەینەبی کچی مظعون.

٢_ملیکەی کچی جروەل.

٣_ ئوم حەکیمی کچی حارس.

٤_ عاتیکەی کچی زەید.

٥_ ئوم کەلسومی کچی عەلی کوڕی ئەبووتالیب.

٦_ جەمیلەی کچی عاصم.

٧_ قەریبەی کچی ئەبو ئومەییە.[6]

***هەروەها یەکێکە لەو دە کەسەی کە موژدەی بەهەشتی پێدراوە، ئەوانیش[10]:-**

١_ئەبو بەکری صدیق.

٢_ عومەری کوڕی خەتاب.

٣_ عوسمانی کوڕی عەفان.

٤_ عەلی کوڕی ئەبوتالیب.

٥_ زوبەیر.

٦_ سەعیدی کوڕی زەید.

٧_سەعدی کوڕی ئەبی وەقاص.

٨_عبدالرحمن کوڕی عەوف.

٩_ طەڵحە.

١٠_ئەبو عوبەیدەی کوڕی جەڕاح.

---

7 -سیر السلف لأبي القاسم الأصفهاني (١/١٦٠).

8 -طبقات الفقهاء، لمؤلف: أبو اسحاق إبراهيم بن علي الشيرازي، ص:٦

9 -دەمێک لەمێژووی ئیسلام، وەرگێران و نوسینی:علی خان، ل:١٠٧.

10 -تاريخ الخلفاء، المؤلف: جلال الدين عبدالرحمن السيوطي، ص:٩٠.

# ﴿مەککە﴾

## ساڵی شەشەمی پێغەمبەرایەتی.

## عومەر هەوڵی شەهیدکردنی پێغەمبەر ﷺ دەدات

ساڵی شەشەمی پێغەمبەرایەتی پێغەمبەرمان ﷺ بوو،واتا سێ ساڵ بوو بانگەواز بەئاشکرا ئەکرا،لەو ساڵەدا موشریکەکانی قورەیش لە(دار_الندوە)[11] لەدژی پێغەمبەر ﷺ کۆبوونەوەو وتیان: کێ محمد دەکوژێت[12] ؟! .

لەو کاتەدا عومەریش لەناویان ئامادەبوو،چونکە ئەوکاتە کەسێکی موشریکبوو وە پلەی باڵیۆزی هەبوو لەو سەردەمەدا، گەنجێکی تەمەن ٢٧ ساڵان و باڵابەرز و بەشکۆ و خاوەن پێگەبوو، بۆیە عومەر دەستبەجێ دێتە دەنگ و ئەڵێ: ئەو کارە لێیگەڕێن بۆمن، من ئەو کارە ئەکەم.

ئەوانیش ڕازی ئەبن و پێی ئەڵێن: ئەی عومەر ئێمەش ئەو کارە بەتۆ دەسپێرین.

عومەریش لەڕۆژێکی زۆر گەرمی مەککەدا، شمشێرەکەی بەدەستەوە ئەگرێت و بەرەو شەهیدکردنی پێغەمبەر ﷺ دەکەوێتەڕێ، پێشتر قورەیش هەواڵیاندابوو بە عومەر کە پێغەمبەر ﷺ و موسڵمانان لە (دار الارقم_ ماڵی ئەرقەم)ن، لە خوارووی (الصفا)وە، کۆبوونەتەوە.

عومەریش لەڕێگدابوو بەخۆی و شمشێرەکەی دەستیەوە، لەو کاتەدا یەکێک لە هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ و خزمانی ئیمامی عومەر بەناوی (نوعەیمی کوڕی

---

[11] -دار الندوە: لەلایەن "قوسەی کوڕی کیلاب" سەرۆکی قورەیشیەکان و باپیرەی چوارەمی پێغەمبەر محەمەدەوە ، لە ساڵی ٤٦٠ی زایینی دامەزراوە. مەبەست لە دروستکردنی خانوویەک بوو بۆ ڕاوێژ لە نێوان قورەیشەکان سەبارەت بە کاروباری گشتی خۆیان وەکو کاروباری سیاسی و کۆمەڵایەتی کە لەوێ بەڕێوە دەچوو، وە گرێبەستی هاوسەرگیری لەوێ ئەنجامدرا و ئاڵای شەڕ لەوێ بەرزدەکرایەوە. لە گرنگترین ئەو ڕووداوانەی کە ڕوویان دا بریتی بوون لە: پەیمانی نێوان خوزاعە و بەنو هاشم ، ئەو کۆبوونەوەیەی کە بۆ ئامادەکردنی زەمینە بۆ لحلف الفضول ئەنجامدرا ، و کۆبوونەوەی موشریکانی قورەیش بۆ بڕیاردان لەسەر کوشتنی پێغەمبەر(د.خ) .

[12] -ژیانی ئەمیری باوەڕداران خەلیفەی دووەم عومەری کوڕی خەتاب، نووسینی:د. علی محمد الصلابی،وەرگێرانی:عفان شێخ صدیق سەرگەتی،ل:٢٢

عەبدوڵڵای عەدەوی) لەسەر ڕێگاکەی پەیدا دەبێت، بەڵام ئاینەکەی خۆی شاردوو بوویەوەو بەنهێنی موسڵمان بووبوو، وە دەبینێ کە عومەر زۆر

هەڵچوو دیارە و شمشێر بەدەستە بۆیە خێرا لێی دەپرسێت: ئەی عومەر بۆ کوێ دەچیت؟

عومەریش لە وەڵامدا ئەڵێت: ئەچم خوێنی موحەممەد دەڕژێنم[13]. ئەو شێتەم ئەوێ کە بووەتە مایەی ناکۆکی ناو قوڕەیش و خەونەکانی تێکداون و ئاینەکەی لەنگ کردوون و خواکانی ناشرین کردووە، بۆیە ئەمەوێت بیکوژم.

نوعەیمیش ووتی:جا ئەگەر تۆ موحەممەد بکوژیت، چۆن بەسەلامەتی لەدەست (بەنی هاشم و بەنی زوهرە) قوتار و ڕزگارت دەبێت؟

عومەریش بە توڕەبوون و پەست بوونێکەوە بە نوعەیمی ووت: وام گومانە کەتۆیش لە ئایینمان وەرگەڕاویت؟[10] ئەگەر بزانم وابێت ئەوا لەتۆوە دەست پێدەکەم.[11]

نوعەیمیش بۆئەوەی کێشەو بەڵاکە لەسەر پێغەمبەرمان ﷺ و خۆی لابدات ،ئەوا خێرا هاوکێشەکە دەگۆڕێت و بەعومەر ئەڵێ:

ئەی عومەر من هەواڵت پێ بدەم، کەوا کەس و کارت موسڵمان بوونە.

عومەریش کە گوێی لەم قسانە بوو ووتی:کەس و کارەکەم کێن؟ مەبەستت کێیە؟

نوعەیمیش ووتی: خوشکەکەت و زاواکەت، سەعیدی زاوات، کە هەم ئامۆزا و هەمیش زاواشتە، دیارە ئاگادار نیت کە ئەوانیش موسڵمان بوونە.

---

13 -گوڵاوی سەرمۆر، ن:الشیخ صفي الرحمن المبارکفوري،وەرگێرانی: مەوودود جەبار، ل١٧١.

بۆیە لێرەدا عومەر هاوکێشەو ڕێڕەوەکەی دەگۆڕێت و بەرو ماڵی فاتیمەی خوشکی و (سەعید)[12]ی، زاوای دەکەوێتە ڕێ.

---

١٠_ گوڵاوی سەرمۆر، ن:الشیخ صفي الرحمن المبارکفوري،وەرگێڕانی: مەودوود جەبار، ل١٧١.

١١_ ژیانی ئەمیری باوەڕداران خەلیفەی دووەم عومەری کوڕی خەتاب، نووسینی:د. علی محمد الصلابی،وەرگێڕانی:عفان شێخ صدیق سەرگەتی، ل: ٢٣

١٢_ سەعیدی کوڕی زەید ناوی تەواوی (سەعیدی کوڕی زەیدی کوڕی عومەری کوڕی فیل)ە. هاوەڵێکی قورەیشی، پێغەمبەر محەممەد(د.خ) بووە. ڕێکەوتی لەدایکبوونی ئاشکرا نیە، بەڵام لە ساڵی (٥١)ی هیجری کۆچی دوایی کردووە. سەعید یەکێک بووە لەو دە کەسەی کە موژدەی بەهەشتیان پێدراوە.

هەروەها کوڕە مام و زاوای عومەری کوڕی خەتتاب بووە و خوشکێکی عومەر بە ناوی "فاتیمەی کچی خەتتاب" ژنی سەعید بووە و خوشکێکی سەعییدیش بە ناوی "عاتیکەی کچی زەید" ژنی عومەر بووە، لە سەردەمی نەفامیدا زەیدی باوکی سەعید، هەرگیز باوەڕی بە بتپەرستی نەبووە و باوەڕی بە یەکتاپەرستی هەبووە، بەڵام پێش ئیسلام کۆچی دوایی کردووە.

## عومەر هیدایەت وەردەگرێت

لەدوای ئەوەی "نوعەیمی عەدەوی" بەعومەری ڕاگەیاند کەوا خوشک و زاواکەی بوونەتە موسڵمان، ئەوا عومەریش بە توڕەبوونێکی زۆرەوە بەرەو ماڵی سەعیدو فاتیمەی خوشکی کەوتەڕێ.

پێشتر پێغەمبەرمان ﷺ داوای لەخودای گەورە کردبوو کە، هیدایەتی یەکێک لەو دوو عومەرە بدات، ئەوانیش:- ئەبو جەهل،کەناوی ڕاستەقینەی (عومەری کوڕی هیشام)ە، یان(عومەری کوڕی خەتتاب)کەئەمیش خوشکەزای ئەبو جەهل بوو، بدات و ببنە موسڵمان.

عەبدوڵڵای کوڕی ئیمامی عومەر دەگێڕێتەوەو دەفەرموویێت: پێغەمبەر ﷺ داوای لەخوا دەکردو دەیفەرموو: (اللهم أعزَ الاسلام بأحب هذين الرجلين إليك، بأبی جهل بن هيشام، أو بعمر بن الخطاب) واتە: (خوایە ئیسلام سەربەرز بکەیت بە یەکێک لەم دوانە لای تۆ، یان بە ئەبوجەهل یان بە عومەر).

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر دەفەرموویێت: (خۆشەویسترینیان لای خوا عومەر بوو کە خوا ڕێنمویی کرد)[13].

هەروەها دایکە عائیشە دەفەرموویێت: پێغەمبەر ﷺ دوعای بۆ عومەر دەکردوو دەیفەرموو: "اللهم اعز الاسلام بعمر بن خطاب" واتە:خوایە ئیسلام سەربەرز بکەیت بە موسڵمانبوونی عومەری کوڕی خەتاب[14].

بۆیە یەکێک لەهۆکارەکانی هیدایەت وەرگرتنی ئیمامی عومەر ئەم نزایانەی پێغەمبەرمان ﷺ بووە.

---

١٣- ژیانی پێغەمبەری خوا ﷺ لە قورئان و فەرموودەکاندا، نووسینی:مەلا محمد مەلا فائق شارەزووری، ل:١٣١.

١٤_ هەمان سەرچاوەی پێشوو، ل: ١٣٢

با بێینەوە سەر باسەکەمان؛عومەر بە توڕەیی و پەستبوونێکی زۆرەوە گەیشتە بەردەرگای ماڵ فاتیمەی خوشکی و لەوکاتەدا ئەوانیش سەرقاڵی خوێندنەوەی سوڕەتی (طه)ی، قورئانی پیرۆز بوون، لەگەڵ هاوەڵی بەڕێز (خەباب)دا، خەباب بەنێهێنی هاتوچۆی ماڵی سەعیدو فاتیمەی دەکرد بۆئەوەی قورئانیان بۆ بخوێنێتەوە[15]، وە مامۆستای قورئانی ئەوان بوو.

لەو کاتەدا کە عومەر گەیشتە بەردەرگای ماڵیان و لەدەرگاکەیانیدا و وتیان: ئەوە کێیە؟

عومەریش ووتی: کوڕی خەتابم[16].

کە گوێیان لەدەنگی عومەر بوو ئەوانیش خەبابیان لەماڵەکەدا شاردەوەو ئینجا فاتیمەش پەڕە قورئانەکەی شاردەوە ،بەڵام عومەر کاتێک نزیکی ماڵیان ببوویەوە گوێبیستی دەنگێک بوو بوو کە کەسێک لەماڵەوە قورئان دەخوێنێت، بۆیە کاتێک هاتە ژوورەوە ووتی:ئەو دەنگە دەنگە چیبوو کە گوێم لێبوو؟؟؟. ئەوانیش ووتیان: هیچ شتێک نەبوو،تەنها گفتوگۆیەکی ئاسایی نێوان خۆمان بووە.

عومەر ووتی: ڕەنگە ئێوەش شێت بووبێتن؟مەبەستی ئەوەبوو کە موسڵمان بوو بێتن.

---

١٥_ژیانی پێغەمبەری خوا ﷺ لە قورئان و فەرموودەکاندا، نووسینی:مەلا محمد مەلا فائق شارەزووری،بەرگی ١، لاپەڕە:١٣٣.

١٦_ژیانی ئەمیری باوەڕداران خەلیفەی دووەم عومەری کوڕی خەتاب، نووسینی:د. علی محمد الصلابی،وەرگێڕانی:عفان شێخ صدیق سەرگەتی، ل:٢٣.

سەعیدیش ووتی: ئەی عومەر ڕات چییە لەسەر ئەوەی ئەو ئاینە ڕاست بێت؟

عومەر کە گوێی لەو قسەیە بوو هەڵیکووتایە سەر زاواکەی و بەتوندی ڕیشی گرت و هەردووکیان تێک هەڵگژان بەیەکدا، ئیمامی عومەر لەبەرئەوەی زۆر بەهێزبوو سەعیدی زاوای دا بەزەویدا و چووە سەر سنگی، لەم کاتەدا فاتیمەی خوشکی هات عومەر لابدات لەسەر سنگی هاوسەرەکەی، بەڵام عومەر مشتەکۆڵەیەکیدا بەناو دەمیدا و دەمی پڕکرد لەخوێن.

فاتیمەش بەتوڕەییەوە پێی ووت: ئەرێ عومەر چیت دەوێت؟؟

ئەوەتا حەق لەئاینەکەی تۆدا نییە[17].

ئینجا فاتیمە شایەتیداو وتی:(اشهد ان لا اله الا الله، أشهد أن محمدا رسول الله).

پاشان هەردووکیان ووتیان: بەڵێ موسڵمان بووین ئەی عومەر، وە باوەڕمان بەخواو پێغەمبەرەکەی هێناوە، چیشت لەدەست دێت سەرپشک بە[18].

ئیمامی عومەر ئەو خوێنەی بینی بەڕووی خوشکەکەیەوە پەشیمان بوویەوەو پێی ووت: ئەو قورئانەم بدەرێ، تا بزانم ئەوە چیبوو کە گوێم لێبوو دەتانخوێندە تا منیش بیخوێنمەوە. فاتیمەش ووتی: ناتدەمێ، چونکە دەترسا عومەر نەیداتەوە.

عومەریش ووتی: ئەوەی خوێندتانەوە کاری تێکردووم، بمدەرێ با سەیری بکەم، منیش بەڵێنت پێدەدەم کە خیانەتت لێ نەکەم و بتدەمەوە[19].

---

١٧_ گوڵاوی سەرمۆر ژیاننامەی پێغەمبەری مەزن،ن:صفی الرحمن المباركفوري، و: بكرحمه صديق عارف،ل:١٢٢.

١٨_ژیانی پێغەمبەری خوا ﷺ لە قورئان و فەرموودەکاندا، نووسینی:مەلا محمد مەلا فائق شارەزووری،ل:١٣٤.

١٩_ ژیانی ئەمیری باوەڕداران خەلیفەی دووەم عومەری کوڕی خەتاب، نووسینی:د. علی محمد الصلابی،وەرگێرانی:عفان شێخ صدیق سەرگەتی، ل:٢٣.

فاتیمەش ووتی: تۆ پیسی و ئەم قورئانە جگە لەپاکان نابێت کەس دەستی لێبدات: ( لَّا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ) (الواقعة:٧٩) واتە: "تەنها پاکان نەبێت کەس دەستی لێ نادات".ئینجا بەردەوام بوو و گووتی: هەستە خۆتبشۆ یان دەستنوێژێك بگرە.

عومەریش چوو خۆی ششت و پاقژبوویەوەو ئینجا ئەو پارچە ڕووپەڕەی بەدەستەوە گرت و خوێندیەوە کە سوڕەتی (طه)ی، تێدا نووسرابوو.

سەرەتاکەی خوێندەوەو فەرمووی: ئەم ووتەیە چەندە جوانە!!

ئیمامی عومەر تاوەکو (ئایەتی ١٤ لە سوڕەتی طه) خوێندەوە کە خودای گەورە دەفەرموویێت: ﴿إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي ﴾ واتە:

(بەڕاستی هەر من (الله)م، من خوام، هیچ خوایەک نیە جگە لە من، کەواتە هەر من بپەرستەو نوێژەکانیشت بەچاکی ئەنجام بدە،تا هەمیشە منت لە یاد بێت). ئیمامی عومەر ووتی: قوڕەیش لەمە ڕایان کردووە؟ هەرکەسێک ئەم قسانە بکات(مەبەستی لە ئایەتەکانی قورئانە) تەنها ئەو شیاوی پەرستنەو نابێت کەسی تری لەگەڵدا بپەرسترێت، پاشان ووتی: بمبەن بۆلای موحەممەد[20].

کە خەباب گوێی لەم قسانەی عومەر بوو، لەو شوێنەی خۆی تێدا حەشاردابوو هاتە دەرەوەو ووتی: ئەی عومەر هیوام وایە کە خوا تایبەتی کردبێت بە دوعای پێغەمبەرەکەی، من گوێم لێبوو دوێنێ پێغەمبەری خوا ﷺ دوعای بۆ دەکردی و دەیفەرموو: (خوایە پشگیری ئیسلام بکەی بە موسڵمانبوونی ئەبو جەهل یا عومەر)[21].

______________.

٢٠_ژیانی ئەمیری باوەڕداران خەلیفەی دووەم عومەری کوڕی خەتاب، نووسینی:د. علی محمد الصلابی،وەرگێرانی:عفان شێخ صدیق سەرگەتی، ل: ٢٤.

٢١_ ژیانی پێغەمبەری خواﷺ لەقورئان و فەرموودەکاندا، نووسینی:مەلا محمد مەلا فائق شارەزووری،

لاپەڕە: ١٣٤.

ئینجا ئیمامی عومەر ووتی: ئەی موحەممەد لەکوێیە تاوەکو بچم موسڵمان ببم؟

(خەباب)یش، شوێنەکەی پێ گووت، پاشان ئەمجارەیان عومەر بۆ مەبەستێکی دیکەو بەدڵ و دەروونێکی دیکەوە بەرەو لای پێغەمبەرمان ﷺ هەنگاوی هەڵنا و کەوتەڕێ.



## موسڵمانبوونی عومەری فاروق

لەدوای ئەوەی کە هاوەڵی بەڕێز 'خەباب' شوێن و ناونیشانی پێغەمبەری ﷺ

به ئیمامی عومەر دا، ئەوا ئیمامی عومەر یەکسەر بۆ ماڵی 'ئەرقەم' بەڕێکەوت تاوەکو پێغەمبەر ﷺ ببینێت و موسڵمانانبوونی خۆی پێ ڕابگەیەنێت.

ئیمامی عومەر گەیشتە بەردەرگای ماڵی ئەرقەم و لە تەقەی دەرگایدا، موسڵمانان گوێیان لەتەقەی دەرگاکەبوو، پاشان پیاوێك لە هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ هەستاو لەکونی دەرگاکەوە سەیری کرد کە ئەوە عومەرە بە شمشێرەکەیەوە هەڵی کوتاوەتە سەریان، هاوەڵەکە بەپەلە گەڕایەوە لای پێغەمبەر ﷺ و پێی ووت: ئەوە عومەرە.. شمشێرەکەی بەدەستەوەیەو هاتووە بۆ ئێرە، هاوەڵان ترسان و تووشی لەرزین بوون لەتاو ئەو توند و تیژییەی ئیمامی عومەر لەدژی موسڵمانان هەیبوو[22]، لەوکاتەدا کە ئیمامی حەمزەش لەوێبوو، ئەویش سێ ڕۆژ لەوەو پێش ببوو بە موسڵمان، کە ئەو دیمەنەی بینی هاوەڵانی ڕاچەڵەکاند و فەرمووی: ئەوە چیتانە؟. هاوەڵان فەرموویان: عومەری کوڕی خەتاب لێرەیەو لەبەر دەرگا وەستاوە.

حەمزە فەرمووی: عومەری کوڕی خەتاب.. دەرگاکەی لێ بکەنەوە، ئەگەر خودا چاکەی ئەوی بوێت ئەوا موسڵمان ئەبێت، ئەگەر واش نەبێت ئەوا کوشتنی بەدەست ئێمە زۆر ئاسانە.

دەرگاکەیان لێکردەوە، لەم کاتەدا حەمزەو پیاوێکی تر دەستیان گرتوو بردیانە لای پێغەمبەر ﷺ، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: لێیگەڕێن.

---

٢٢_ژیانی ئەمیری باوەڕداران خەلیفەی دووەم عومەری کوڕی خەتاب، نووسینی:د. علی محمد الصلابی،وەرگێرانی:عفان شێخ صدیق سەرگەتی، ل:٢٥.

پێغەمبەری ئازیز هەستا دامەنی گرت و بە کۆکردنەوەی عەباکەی توند توند گوشی و فەرمووی: چی تۆی گەیاندووەتە ئێرە ئەی کوڕەکەی خەتتاب؟! سوێند بەخوا من نابینم تۆ کۆتاییدا پێ بێت هەتا خوای گەورە ڕۆژکارێکی سەخت و دژوارت بەسەرتا نەبێت).

عومەریش پێی ووت: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ من هاتووم تاوەکو باوەڕ بەخودا و پێغەمبەرەکەی و ئەوەش بهێنم کە تۆ لەلای خوداوە هێناوەتە.

ئینجا پێغەمبەری خۆشەویست (الله اکبر)ی، کرد و خاو و خێزان و یارانی کە لەناو ماڵەکە بوون زانییان عومەر موسڵمان بووە دڵخۆش و سەرفراز بوون.

پاشان کە بینیان عومەر موسڵمان بووەو لەگەڵ حەمزە دایە، دڵنیابوون لەوەی ئەم دوو پیاوە بەرگری لە پێغەمبەری خوا( ﷺ )دەکەن و لەدووژمنەکانی دەیپارێزن.

وە هاوەڵان بە موسڵمانبوونی ئیمامی عومەر سەربەرزتر بوون لەناو کۆڵانەکانی (قوڕەیش)دا، هەروەها خەڵکی قوڕەیشیش چاک دەیانزانی دوو پاڵەوانی زۆر ئازا کە (عومەر و حەمزە)یە، چوونەتە ڕیزی موسڵمانان، بۆیە لەمەودوا دەبێت حسابێکی تایبەتییان بۆ بکرێت[23].

دوا بەدوای موسڵمانبوونی ئیمامی عومەر، پێغەمبەر(ﷺ)دوعای بۆ کرد کە خوا ئیسلام جێگر بکات لەدڵیدا، هەروەکو عەبدالله‌ی کوڕی عومەری خەتاب دەفەرمووێت: (پێغەمبەر(ﷺ) دەستی هێنا بەسەر سنگی عومەردا و سێ جار فەرمووی: ((خوایە ئەوەی لەسنگی عومەردا هەیە لەڕق و قینە، دەری بهێنە و شوێنەکەی پڕبکە لە باوەڕ)[24].

---

٢٣ _ ژیانی پێغەمبەری خوا ﷺ لە قورئان و فەرموودەکاندا، نووسینی:مەلا محمد مەلا فائق شارەزووری،ل::١٣٥.

٢٤ _ هەمان سەرچاوە.

لێرە بەدواوە ئیتر ئیمامی عومەر بووە موسڵمان و دەرگای دڵی بەڕووی ئیسلامدا واڵاکرد و ئاینی ئیسلام لەدڵ و دەروونیدا جێگیر بوو.

پاشان ئیمامی عومەر بە پێغەمبەری ﷺ فەرموو: ئەی قوربان ئێمە ئەگەر بمرین و بژین هەر لەسەر هەق نین؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: بەڵێ..واللەی بمرن و بژین،هەر لەسەر هەق و ڕاستین.سوێند بەخوا..! دەبێ بەئاشکرا بچینە دەرو موسوڵمان بوونی خۆمان ڕابگەیەنین.

ئینجا ئیمامی عومەر فەرمووی: دەی کەواتە بۆچی وا خۆمان حەشار بدەین و بترسین؟!

لەو کاتەدا موسڵمانان بوونە دوو ڕیز و چوونە دەرەوە، حەمزە پێشڕەوی ڕیزێکی دەکردو ئیمامی عومەریش پێشڕەوی ڕیزەکەی تر، قوڕەیشییەکان کە موسڵمانانیان بینی لەداخا وەکو قیر ڕەش داگەڕان، خەم و خەفەت وەخت بوو بیانتەقێنێت، ئیتر لەوەوە پێغەمبەری ئازیز ﷺ نازناوی (فاروق)ی، لە ئیمامی عومەرنا، واتا جیاکەرەوەی هەق و ناهەق لەیەکتری.

# کۆچکردن لە ﴿مەککەوە بۆ مەدینە﴾

## ساڵی ١٣ ی،پێغەمبەرایەتی

## کۆچ و هیجرەتی ئیمامی عومەر

یەکێک لەئازایەتی و جوامێرییەکانی ئیمامی عومەر کۆچکردنەکەیەتی بەئاشکرایی .

ئیمامی عومەر تاکە کەسبوو کە بەئاشکرا لە مەککەی پیرۆزەوە بۆ مەدینەی منەوەر کۆچبکات، کۆچکردنەکەی ئیمامی عومەر پێش کۆچکردنی پێغەمبەرەﷺ بۆ شاری مەدینەی خۆشەویست.

ئیبنو عەبباس دەڵێ: عەلی کوڕی ئەبووتالیب بۆی باسکردم کە هەموو هاوەڵان بەنهێنی کۆچیان کرد تەنها ئیمامی عومەر نەبێت، کاتێک ویستی هیجرەت بکات بۆ مەدینە، شمشێرەکەی کردە ملی و تیرو کەوانەکەی بەدەستەوە گرت و بە بەردەم کەعبەدا تێپەڕی کە لەوکاتەدا گەورەو پیاو ماقوڵانی قورەیش لەبەردەم دەرگای کەعبەدا بوون، حەوت جار بەدەوری کەعبەدا سوڕایەوە[25]، پاشان هاتە مەقامی ئیبراهیم و دوو رەکعەت نوێژی تێدا خوێند و دواتر یەک یەک لەسەر ئەڵقەکان وەستا و فەرمووی: ئەم دەم و چاوانە ناشرین بن، دەک ئێسکتان خواتەوە،جگە لەم لووتانەش خوا هیچ لووتێک نەچەقێنێ بە خۆڵدا..کێ ئەیەوێ دایکی رۆڵە ڕۆی بۆبکات، یان منداڵەکانی هەتیو بخات، یان هاوسەرەکەی بێوەژن بخات، با لەودیوی ئەم شیوەوە چاوم پێی بکەوێ[26]. هیچ کەسێک نەیوێرا شوێنی بکەوێت جگە لە کۆمەڵێک موسڵمانی لاواز نەبێ کەخۆی رێی نیشاندابوون، ژمارەی ئەو موسڵمانانەش نزیکی بیست پیاو دەبوون ئەوانیش (عەییاش و زەیدی برای ئیمامی عومەر و سەعیدی کوڕی زەیدی ئامۆزای کە هاوسەری فاتمەی خوشکی بوو لەگەڵ واقیدی کوڕی عەبدوڵلای تەمیمی و چەند کەسێکی تر.. دواتر ئیمامی عومەر کەوتە رێ

---

٢٥_ژیانی ئەمیری باوەڕداران خەلیفەی دووەم عومەری کوڕی خەتاب، نووسینی:د. علی محمد الصلابی،وەرگێرانی:عفان شێخ صدیق سەرگەتی، ل:٢٨.

٢٦ _ ژیانی ئازیزمان، بەرگی یەکەم، نووسینی: حەبیب محمد سعید، ل: ٤٢٤_٤٢٥.

لەگەڵ ئەو كەس و كار و خزمانەی و هەندێ لە موسڵمانە بێ دەسەڵاتەكانیش لەگەڵیا كۆچیانكرد تاوەكو عومەر ئەوان بپارێزێت لەدەستی موشریكەكانی قورەیش.

كە گەیشتنە شاری مەدینە،لای خێڵی بەنی عەمر لەقوبا لایاندا، ئەبو جەهل و حاریثی برای هاتن بۆ مەدینە بۆلای عەییاشی كوڕی ئەبو رەبیعە كە هەرسێكیان لەیەک دایک بوون و برای یەكبوون، ئەمەش لەكاتێكدا بوو كە هێشتا پێغەمبەرمان ﷺ لەمەككەدا بوو

ئەبو جەهل و حاریثی برای لەگەڵ عەییاشدا كەوتنە گفتووگۆ تاوەكو لەگەڵ خۆیاندا بیگەڕێنەوە بۆ مەككە، هەردوو برا بە عەییاشیان ووت: ئەی عەییاش.. دایكمان سوێندی خواردووە هەتاوەكو تۆ نەگەڕێیتەوە شانە لەسەری نەدات و لەبەر تین و گەرمی خۆری مەككەش دانیشتووەو لا ناچێ و ناڕواتە بەر سێبەر..!

عەییاشیش دڵی بۆ دایكی سووتاو كەمێک نەرم بوو، بۆیە عومەریش بە عەییاش دەفەرمووێت: ئەی عەییاش ئەمانە دەیانەوێت لەسەر ئەم ئایینەت لەخشتە بەرن، ئامان وریایان بە.. بەخوا دایكت ئەگەر ئەسپێ بدات لەسەری ئەوا شانەی ئەكات و ئەگەر گەرمای مەككەش بێزاری بكات و زۆری بۆ بهێنێت، ئەوا دەڕواتە بەر سێبەرەوەو خۆی پێ ناگیرێت.

دواتر عەییاش كەمێک بیری كردەوەو ووتی: ئەی عومەر دەمەوێت بەباشی بەدەم سوێندەكەی دایكمەوە بچم و لەوێش هەم پارەو پوڵێكم هەیە لەگەڵ خۆمی دەهێنمەوە.

عومەریش ووتی: ئەی عەییاش..! تۆ دەزانی من یەكێكم لەوانەی كە زۆرترین ماڵم هەیە لە مەككەدا؟ من نیوەی ماڵەكەمت ئەدەمێ تەنها تۆ مەگەڕێوە لەگەڵیاندا.

بەڵام عەبییاش نکۆڵی کرد و کۆتا بڕیاریدا کە لەگەڵ ئەواندا بگەڕێتەوە.

پاشان ئیمامی عومەر پێی فەرموو: مادام هەر دەتەوێت ئەم کارە بکەیت و بڕۆیت ئەوا ئەم حوشترەی من لەگەڵ خۆتدا ببە، ئەم حوشترەی من بۆ سواری بەکاربهێنە زۆر ڕەسەن و گوێڕایەڵە، ئەگەر لەڕێگادا کێشەو گرفتێکت لەگەڵیاندا بۆ دروست بوو ئەوا

بەم حوشترە خۆتی پێ دەرباز بکە.

عەبیاشیش حوشترەکەی ئیمامی عومەری وەرگرت و لەگەڵیاندا بەرەو مەککە کەوتەڕێ.



## عەییاش دەستگیر دەکەن

لەدوای ئەوەی عەییاش بەگوێی عومەری نەکرد و لەگەڵ خاڵەکانی ئیمامی عومەر بەرەو مەککە کەوتە ڕێ ،لەنیوەی ڕێگا بوون ئەبو جەهل بە عەیاشی ووت: ئەی عەییاشی برام، سوێند بەخوا ئەم حوشترەی من ماندوو بووەو منیشی لەسەر پشتی ماندوو کردووە، ئایا کەمێک لەسەر ئەو حوشترەی خۆت لە پشتەوە سوارم ناکەیت؟ عەییاشیش ووتی: باشە قەیچێکە.

عەییاش حوشترەکەی دانیشاند و ویستی لەسەر حوشترەکەی دابەزێت، کە نزیکی زەوی بوویەوە هەردوو برا فرسەتیان وەرگرت و پەرلەمارياندا،خێرا دەست و قاچیان بەست و گرتیان، دوای ئەوەی گەیشتنەوە مەککە، بەڕۆژی ڕووناک کردیان بەناو شاری مەککەدا و بە خەڵکی مەککەیان ئەووت: هێیی خەڵکی مەککە..! سەرلێشێواوەکانتان ئاوا لێ بکەن هەروەکو ئێمە کە کردمان[27].

لێرەدا ئەو پێشبینییەی ئیمامی عومەر ترسی لێی هەبوو ڕوویدا، ئەبو جەهل و حارسی برای توانیان عەییاش کە لەدایکی برایان بوو، فریوو بدەن و دەستی بەسەردا بگرن و بیگێڕنەوە بۆ مەککە.

هۆکاری فریوودان و خۆشباوەڕییەکەی عەییاش بەهۆی ئەوەوە بوو کە ئەبو جەهل و حارس لە دایکەوە برای ئەو بوون، هەر ئەمەش وای لە عەییاش کرد دڵنیابیت لێیان و بەتایبەتیش هەر کارێک پەیوەندی بە دایکیانەوە هەبێت ئەوا عەییاش هەست و سۆزی دەجووڵێت. ئەبو جەهلیش بۆیە ئەم پلانە فێڵبازانەی دارشت دەیزانی کە عەییاش ڕەحم و سۆزی بۆ دایکیانی هەیەو ناتوانێت پێداگیری مانەوەی لە مەدینەدا بکات.

---

٢٧_گوڵاوی سەرمۆر ژیاننامەی پێغەمبەری مەزن،نووسینی:صفی الرحمن المباركفوري، وەرگێرانی: بکرحمە صدیق عارف،لاپەرە:١٨٠.

لەم ڕووداوەدا هەڵوێستێکی جوانی ئیمامی عومەر لەوەدا دەردەکەوێت کە نیوەی ماڵ و سەروەتەکەی لەپێناو ئیسلام و برا دینییەکەیدا بەخشی، بەو مەرجەی لەگەڵیاندا نەڕواتەوە، بەڵام عەیياش گوێی بۆ نەگرت و بەقسەی برا موشریکەکانی فریووی خوارد.



# قۆناغی ﴿مەدینە﴾

## ساڵ:یەکەمی کۆچی تاوەکو یازدەهەمی کۆچی

## خەوبینینی ئیمامی عومەر بۆ بانگدان

لەدوای ئەوەی پێغەمبەر ﷺ لەشاری مەدینە جێگیر بوو، مزگەوتیش دروستکرا، هاوەڵانی کۆچەر و پشتیوانان بەئاشکرا لەشاری مەدینە نوێژی بوکۆمەڵیان ئەنجام ئەدا لەمزگەوتدا، بەڵام موسڵمانان سەرەتا بانگیان نەبوو ،جا بۆ شتێک دەگەڕان تا خەڵکی پێ بانگ بکەن و کۆببنەوە بۆ نوێژی بەکۆمەڵ ،پێغەمبەرمان ﷺ و هاوەڵان بەپەرۆشی ئەوە بوون کەوا هێمایەک شتێک بدۆزنەوە تاوەکو هەمووانی پێ ئاگادار بکرێنەوە بۆ ئەنجامدانی نوێژی بەکۆمەڵ، بۆیە کۆمەڵێک لەهاوەڵان ووتیان: با ئاڵایەک هەڵبکەین تاوەکو لەدوورەوە ببینرێت و هەندێکیان هەندێکیانی تری پێ ئاگادار بکاتەوە تاوەکو بچن نوێژی بەکۆمەڵ ئەنجام بدەن، بەڵام پێغەمبەرمان ﷺ ئەو پێشنیاری لاپەسەند نەبوو، کۆمەڵێکی تر ووتیان: ئەی بۆچی (زۆڕنا_کەڕەنایەک) وەکو ئەوەی جولەکەکان ئامادە نەکەین تا بیکەین بە ئاگادارکەرەوەیەک بۆ کاتی نوێژەکان[28].

پێغەمبەرمان ﷺ ئەو پێشنیارەشی پەسەند نەکردو بەباشی نەزانی چونکە فەرمووی:ئەوە تایبەتە بە جولەکەکان.

پاشان کۆمەڵەیەکی تر ووتیان: ئەی بۆچی زەنگۆڵەیەک وەکو زەنگۆڵەکانی گاورەکان ئامادە نەکەین؟ پێغەمبەرمان ﷺ ئەمیشی لەلا پەسەند نەبوو و فەرمووی: ئەویش تایبەتە بە گاورەکان.

پێغەمبەر ﷺ زۆر نیگەران بوو لەوەی کەوا هیچ شتێک نییە تاوەکو هاوڵاتی لەسەر ئاگادارو کۆبکرێتەوە بۆ هاتنە مزگەوت و ئەنجامدانی نوێژی بەکۆمەڵ، ئەوەبوو دواتر چەند هاوەڵێ خەویان بینی کە لە خەوەکەیاندا بانگیان فێر کرا ، لەوانەش (عومەری کوڕی خەططاب) و (عەبدوڵڵای کوڕی زەیدی ڕەببیە)بوو.

---

٢٨_ژیانی پێغەمبەری خوا ﷺ لە قورئان و فەرموودەکاندا، نووسینی:مەلا محمد مەلا فائق شارەزووری،لاپەڕە:٢٨٣.

بۆیە پێغەمبەر( صلى الله عليه وسلم )بڕیاری دا بانگ دابرنێت بۆ بانگهێشتی خەڵک بۆ نوێژەکانیان .چیرۆکەکەش بەمشێوەیە بوو:-عەبدوڵلای کوڕی زەیدی کوڕی عەبد ڕەببیە لە خەودا بانگی پێ وترا.

عەبدوڵلا هات بۆ لای پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم )و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(صلى الله عليه وسلم )

ئەمشەو لەخەومدا کەسێ کە دوو جلی سەوزی لەبەربوو و زەنگێکی بەدەستەوە بوو، وتم ئەی بەندەی خوا ئەو زەنگە دەفرۆشیت؟

وتی: بۆ چیتە؟

وتم تا خەڵکی پێ بانگ بکەین بۆ نوێژ ،ئەویش وتی :ئایا لەوە چاکترت پێ نیشان بدەم؟

وتم ئەوە چیە؟ وتی بڵێ:

(( الله أكبر الله أكبر

الله أكبر الله أكبر
أشهد أن لا إله إلا الله
أشهد أن لا إله إلا الله
أشهد أن محمداً رسول الله
أشهد أن محمداً رسول الله
حي على الصلاة
حي على الصلاة
حي على الفلاح
حي على الفلاح
الله أكبر الله أكبر
لا اله الا الله ))

.

دواتر کەمێك وەستا و پاشان هەمان شتی ووت، بەڵام ئەمجارە بە تاك هەمووی ووت ،وە لە کۆتاییدا وتی :

(( قد قامت الصلاة  قد قامت الصلاة
الله اكبر الله اكبر
لا اله الا الله ))

کاتێك ئەو خەوەی گێڕایەوە بۆ پێغەمبەر ﷺ، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : پشت بە خوا

ئەو خەوە ڕاستە ،دەی هەستە بیڵێ بە بیلال و فێری چۆنیەتی ووتنی بکە ، چونکە ئەو دەنگی لە تۆ بەرزتر و باشترە ،کاتێ بیلال هەستا ئەو بانگەی دا ، عومەری کوڕی خەطاب لە ماڵەوە بوو.. ئەوەی بیست ،خێرا خۆی گەیاندە مزگەوت و چووە خزمەتی  پێغەمبەرﷺ و فەرمووی:

ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ سوێند بەوەی تۆی بەحەق ناردووە، من هەمان ئەو خەوەم بینی کە ( عەبدوڵڵا) بینویەتی، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی:

(( فلله الحمد فذاك أثبت ))[29] واتا

(( سوپاس بۆ خودا، دەی ئەوە چەسپاوترە )).

٢٩_زنجیرە هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ دووەم عومەری کوڕی خەتاب، ئامادەکردنی: خوبەیب کوردی،ل:٢١-٢٤

## ڕاستگۆیەک و دوو شەهید

پێغەمبەرمان ﷺ هەر لەدونیادا چەند جارێک موژدەی شەهیدبوونی بە ئیمامی عومەر دابوو،

یەکێک لەو جارانەی کەوا لەلایەن پێغەمبەرەوە ﷺ موژدەی بەهەشتی پێداوە، گێڕانەوەی چیرۆکەکە بەم شێوەیە بووە:-

ڕۆژێکیان پێغەمبەر ﷺ و ئیمامی ئەبو بەکری (صدیق_ڕاستگۆ)و ئیمامی عومەری کوڕی خەتاب و ئیمامی عوسمانی کوڕی عەفان، چوونە سەر کێوی ئوحود و لەسەر کێوی ئوحود ڕاوەستابوون، لەو کاتەدا کێوی ئوحود دەستی کرد بە لەرزین و لەرزەی پێخستن، پێغەمبەریش ﷺ بەقاچی لێی داو فەرمووی: (( ئەی ئوحود.. جوڵە جوڵ مەکە.! بێگومان تەنها پێغەمبەرێک و ڕاستگۆیەک و دوو شەهید لەسەرتن)).[30]

لێرەدا بێگومان دەردەکەوێت کە مەبەستی پێغەمبەرمان ﷺ لە پێغەمبەرەکە خودی خۆیەتی و ڕاستگۆکەش ئیمامی ئەبو بەکری ڕاستگۆیە، دوو شەهیدەکەش ئیمامی عومەر و ئیمامی عوسمانە(ڕەزای خوایان لەسەر بێت).

ئەم چیرۆکە هەم موژدەدانی پێغەمبەرمانە ﷺ بە هاوەڵانی، هەمیش یەکێکە لەو موعجیزانەی کەوا ئیمامی ئەبو بەکر کە ڕاستگۆکەیە شەهید نابێت،بەڵکو کۆچی دوایی ئەکات و ئەو دوو هاوەڵەی تریشی کە ئیمامی عومەر و ئیمامی عوسمانە شەهید ئەبن، هەرواش دەرچوو، ئەو دوانەیان شەهید ئەبن.

---

٣٠_ 50 چیرۆک لە فەرموودەکانی پێغەمبەر لە بوخاریدا، نووسینی: علي عبدالعال الطهطاوي، وەرگێڕانی: عبدالرحمان ئەحمەد. البخاری/٣٦٧٥.

# پێغەمبەر ﷺ و پرسیارکەرێکی نامۆ

ئیمامی عومەر دەفەرموویت: ڕۆژێکیان لەخزمەتی پێغەمبەرمان ﷺ دانیشتووبووین،پیاوێک هات بۆلای، ڕوخسارجوان و سەر و قژ ڕێک و پۆشاکێکی سپی و خاوێنی لەبەردابوو، خەڵکەکە هەمووان چاویان لەسەری بوو و سەیری یەکتریان دەکرد و دەیان ووت: ئێمە ئەم پیاوە ناناسین و ئەمەش لە ڕێبوار ناکات،وە هیچ ماندووبوونی پێوە دیارنەبوو،خەڵکەکە سەرسام بوون بەو کەسە نامۆیە.

پیاوەکە هاتە خزمەتی پێغەمبەری خۆشەویستﷺ، هێندە لێی نزیک بوویەوە تا ئەژنۆی نا بەئەژنۆی موبارەکی پێغەمبەرەمانەوە ﷺ و دەستی خستە سەر ڕانەکانی و فەرمووی: ئیسلام چییە؟ پێغەمبەری ئازیزﷺ فەرمووی: (شاهێدی بدەی کە یەک خوا هەیە ئەویش (الله)یە،و موحەممەدیش پێغەمبەری خوایە و نوێژ بکەیت و زەکات بدەیت و ڕۆژوو بگریت و فەریزەی حەج بەجێ بهێنیت))[31].

کابرا کە ووتی: ڕاست ئەکەی.

ئیمامی عومەر دەفەرموویت: ئێمەش پێمان سەیر بوو پرسیار دەکات و پاشان دەڵێت ڕاست ئەکەی..!؟

پاشان کابرا نامۆیەکە ووتی: ئەی ئیمان چییە؟

پێغەمبەرمان ﷺ فەرمووی: ((باوەڕت هەبێت بە خوا و بە فریشتەکان و پەیامەکانی و پێغەمبەرەکانی خوا و زیندوو بوونەوەی دوای مردن و قەدەر بەخێرو شەڕییەوە))

---

٣١ _ ژیانی ئەمیری باوەڕداران خەلیفەی دووەم عومەری کوڕی خەتاب، نووسینی:د. علی محمد الصلابی،وەرگێرانی:عفان شێخ صدیق سەرگەتی، لاپەڕە: ٦٥.

پاشان پیاوەکە ووتی: ئەی چاکەکردن(احسان) چییە؟

پێغەمبەری خۆشەویستﷺ فەرمووی :بەشێوەیەک خودا بپەرستیت وەک ئەوەی کە دەیبینی، ئەگەر تۆ ئەو نەبینی ئەوا خوای گەورە تۆ دەبینێت)).

پاشان کابراکە ووتی: ئەی کەی ڕۆژی دوایی بەرپا دەبێت؟

پێغەمبەری نازداریشﷺ فەرمووی: ((پرسیار لێکراوە زانا تر نییە لەوەی پرسیار دەکات))

پاشان کابراکە پرسی : ئەی نیشانەکانی ڕۆژی دووایی چین؟

پێغەمبەرمان ﷺ فەرمووی: (( ئەگەر کەسانی ڕووتەڵەی پێ پەتی مشەخۆربوونە سەردار و گەورەی خەڵکی و کەشک و تەلارەکان بەرزکرانەوەو خزمەتکارەکان خاوەندارەکانیان لەدایکبوو)).

دواتر کابراکە ڕۆیشت، ئینجا پێغەمبەرمان ﷺ فەرمووی: ئەی کوڕی خەتاب..! ئەزانی ئەو کەسە کردبوو کە پرسیاری دەرباری ئەو شتانە کرد؟

منیش ووتم: خواو پێغەمبەرەکەی دەزانن.

پێغەمبەرمان ﷺ فەرمووی: ئەو پیاوە جبریل بوو، هاتبوو تاوەکو ئاینەکەتان فێربکات)).

بەهۆی ئەم بەسەرهاتەوە ئیمامی عومەر زۆر بەچاکی لەڕێگەی پرسیار و وەڵامەوە لە باشترین فریشتەوە، مانای (ئیسلام و ئیمان و چاکە(إحسان) فێربوو بوو).



## پێغەمبەر ﷺ

## دوعا بۆ ئیمامی عومەر دەکات

ڕۆژێکیان پێغەمبەری نازدارﷺ ئیمامی عومەری بینی کە کراسێکی سپی و جوانی لەبەردا بوو، بۆیە پێغەمبەرمان ﷺ فەرمووی:((ئەی عومەر ئەم کراسەت تازەو نوێیە یان شۆراوە؟)).

ئیمامی عومەریش فەرمووی: ئەم کراسەم نوێیە[32]

پاشان پێغەمبەرمان ﷺ فەرمووی: ((پۆشاکی نوێ لەبەر بکەیت، بەخۆشی بژیت و بەشەهیدی بمریت))[33]

لەڕێگەی ئەم چیرۆک و بەسەرهاتەوە ئەوە فێر دەبین کە هەر کاتێک کەسێکمان بە پۆشاکێکی جوان یاخود نوێوە بینی ئەو نزایەی پێغەمبەرمانی ﷺ بۆ بکەین و بڵێین: ((پۆشاکی نوێ لەبەر بکەیت، بەخۆشی بژیت و بەشەهیدی بمریت)).



٣٢_أخرجه ابن ماجه: كتاب اللباس، باب ما يقول الرجلُ إذا لبس ثوبًا جديدًا، برقم (3548)، وصححه الألباني.

٣٣_ژیانی ئەمیری باوەڕداران خەلیفەی دووەم عومەری کوڕی خەتاب، نووسینی:د. علی محمد الصلابی،وەرگێڕانی:عفان شێخ صدیق سەرگەتی، لاپەڕە: ٧٢.

## ئەم دونیا بۆ ئەوانە و قیامەتیش بۆ ئێمە

ڕۆژێکیان ئیمامی عومەر چوو بۆلای خاتەمی پێغەمبەران موحەممەده موستەفا ﷺ، دەبینێت کە پێغەمبەر ﷺ بەلادا و لەسەر حەسیرێکی زبردا پاڵکەوتووە، هێندە لاواز بوو شوێنەواری حەسیرەکە لەسەر جەستەی پێغەمبەرمان ﷺ دەرکەوتوو بوو..!!

لەلای سەریشیوە پشتیەکی دروستکراو لە خاشاک دانرابوو، لەسەر سەریشیوە پێستەیەکی ووشک هەڵواسرابوو، لەسوچێکی ژوورەکەدا نزیکەی تاسەیەک جۆ دانرابوو.

ئیمامی عومەر (ڕەزای خوای لەسەر بێت) کاتێک پێغەمبەری بەم شێوەیە بینی، فرمێسک بە چاوەکانیدا دەهاتنە خوارەوە.

ئینجا پێغەمبەرمان ﷺ بە ئیمامی عومەری فەرموو: ئەی کوڕەکەی خەتاب بۆچی دەگریت؟

ئیمامی عومەریش کاتێک کە فرمێسکەکانی تێکەڵ بە هەستەکانی بوو بوون و فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خوا جا چۆن نەگریم، کاتێک حەسیرەکە دەبینم شوێنەواری لەسەر جەستەت دروستکردووە، هەروەها ئەمەش کۆگای خۆراکەکەتە کە تەنها ئەو (جۆ)یەی، تێدایە..!!

کەچی کیسرا و قەیصەر لەسەر ڕاخەری ئاڵتون و زیوو ئاوریشم دادەنیشن لەکاتێکدا ئەوان بێباوەڕن و تۆش پێغەمبەر و خۆشەویستی خودای !!

پێغەمبەرمانیش ﷺ ویستی دڵنەوایی ئیمامی عومەر بدات و خەمەکانی کەمبکاتەوەو لەسەر خەمخواردنی بۆی، بۆیە پێی فەرموو: ئەی عومەر ..!

٣٤ _ ١٠٠ چیرۆک لەبارەی خۆشەویستی پێغەمبەرەوەﷺ، نووسینی:محمد صدیق مەنشاوی،وەرگێرانی:کەیهان مستەفا، لاپەڕە:٤٤_٤٣ // (اخرجه الحاكم ب لا لا ١٠٤ و اخرجه احمد ب ١ لا ٣٣).

ئایا تۆ ڕازی نابیت کە دوونیا بۆ ئەوان ببێت و قیامەتیش بۆ ئێمە؟!ئەوان نەتەوەیەکن کە خۆشیەکانیان پێشکەوتووە لەم دونیایەداو بەخۆشگوزەرانی دەژین، بۆیە ئەم دونیا بۆ ئەوانە قیامەتیش بۆ ئێمە.

ئیمامی عومەریش پاش ئەوەی دڵنیابوویەوە لەسەر پێغەمبەری نازدار ﷺ فەرمووی: بەڵێ[34].

((تۆی موسڵمانیش کاتێک لەم دونیا خۆشگوزەران نیت خەمبار مەبە، چونکە ئێمە قیامەت و خۆشگوزەرانی هەتا هەتاییمان هەیە لە بەهەشتە پان و بەرینەکەی پەروەرێندا، خودایە لە قیامەتدا خۆشگوزەرانمان بکەی، اللهم ئامین..)).

## ئێستا ئیمانت تەواوە ئەی عومەر

ڕۆژێکیان ئیمامی عومەر لە خزمەتی بەڕێزترین دروستکراوی خودا پێغەمبەرمان موحەممەدﷺ دانیشتبوو.

عومەری کوڕی خەتتاب لێی نزیک بوویەوەو بە پێغەمبەرمانی فەرموو: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ تۆم لە هەموو شتێک زیاتر خۆشدەوێت جگە لە نەفسی خۆم نەبێت !

پێغەمبەریشمان ﷺ بە ئەدەب و شێوازێکی زۆر جوان هاتە گۆ و پێی فەرموو: نەخێر.. سوێند بەو کەسەی کە گیانی منی بەدەستە، دەبێت منت لەخۆت زیاتر خۆشبوێت ئەی عومەر !

پاشان ئیمامی عومەر ورۆژانێکی خۆشەویستی بە گیان و جەستەیدا هات و هاتەوە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ و ووتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ سوێند بەخودا ئێستا تۆم لە خۆشم خۆشتر دەوێت.

پێغەمبەریش ﷺ بە دڵێکی دڵنیاییەوە پێی فەرموو: ئێستا تەواوە ئەی عومەر[35]..

((لێرەدا ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت کە پێویستە پێغەمبەرمان ﷺ لە هەموو شتێک زیاتر خۆشبوێت بۆئەوەی ئیمانەکەمان تەواو و بێ کێشە بێت، جا ئەو شتانە ماڵ و موڵک و منداڵ و خێزان و دایک و باوک و خوشک و برا و کەسە نزیکەکانمان یاخود هەرچیەک بن کە لەلامان خۆشەویست و شیرینن، تەنانەت لە گیان و نەفسی خۆشمان زیاتر خۆشمانبووێت، بۆئەوەی ئیمان و باوەڕەکەمان تەواو و کامڵ بێت..!)).

---

٣٥_ ١٠٠چیرۆک لەبارەی خۆشەویستی پێغەمبەرەوەﷺ، نووسینی:محمد صدیق مەنشاوی،وەرگێرانی:کەیهان مستەفا، لاپەڕە:٤٧ // وەریگرتووە لە: (أخرجه البخاري حديث رقم ٦٦٣٢).

# ساڵی: یازدەهەمی كۆچی

## کۆچی دوایی پێغەمبەر ﷺ و

## کاردانەوەی ئیمامی عومەر

لەساڵی یازدەی کۆچیدا پێغەمبەرمان ﷺ ماوەی حەفتەیەک بەقورسی تۆشی نەخۆشی و ئازار هات، لە مانگی (ربیع الاول)دا، ڕۆژی دووشەممە نەخۆشکەوت وە لە ڕۆژی دووشەممەی داهاتوو پێش نیوەڕۆکەی لە ڕێکەوتی: ١٢ی (ربیع الاول) بەرانبەر بە (٦٣٢/٦/٨)ز،لەتەمەنی ٦٣ ساڵیدا کۆچی دوایی کرد[36].

هاوەڵان لەدوای بیستنی هەواڵی کۆچی دوایی پێغەمبەر ﷺ یەکجار دڵتەنگی و نارەحەت بوون، خەندە لە لێوانیان باری کرد، خەم و پەژارەو پەرۆش و گریان جێی گرتەوە.

کۆچی دوایی ئەو نوورە هێندە بە ئازار بوو هێندە موصیبەتێکی گەورەبووە وایکرد هەندێک لەهاوەڵان قسەی تێکەڵ و پێکەڵیان دەکرد لەتاودا، هەیانبوو دانیشتبوو تووشی سەرسامی بوو بوو، هەشیانبوو نەی ئەتوانی هەستێتە سەرپێ، هەشبوو هەموو زمانی لەتاوادا وەکو لاڵی لێهاتبوو و نەی ئەتوانی قسە بکات، هی واشیان تێدابوو بە یەکجاری داکۆکی و ئینکاری لەسەر مردنی دەکرد، یەکێک لەوانەی ئینکاری لەسەر مردنی ئەکرد ئیمامی عومەر بوو.

عومەری کوڕی خەتاب کە هەواڵی کۆچی دوایی پێغەمبەری خۆشەویستیﷺ بیست باوەڕی نەکرد و دەیگووت: کۆمەڵێک لە دووڕووان گومانی ئەوە دەبەن کە پێغەمبەر ﷺ مردبێت! ئەوە وانییە،بەڵکو پێغەمبەر ﷺ هەروەکو (موسا)یە، کە چل ڕۆژ دوور کەوتۆتەوە لە قەومەکەی و دواتر گەڕاوەتەوە ناویان، سوێند بەخوا پێغەمبەریش ﷺ دەگەڕێتەوە[37]، دەست و پێی ئەوانە دەبڕم کە گومانیان وایە ئەو مردووە.

---

٣٦ _ پوختەی ژیاننامەی پێغەمبەری خوا، نووسینی: عەلی باپیر، لاپەڕە ٧١٨ و ٧٢٣.

٣٧ _ هەمان سەرچاوەی پێشوو، لاپەڕە:٧٢٤.

کاتێک ئەبوبەکر هەواڵەکەی بیست لە (سونحەوە) بە سواری ئەسپێک هات، خۆی گەیاندە مزگەوت بێ ئەوەی هیچ کەس بدوێنێ و قسە لەگەڵ کەسدا بکات، ڕاستەوخۆ چووە ژوورەکەی دایکە عائیشەی کچی، کە دەکاتە خێزانی پێغەمبەر ﷺ، ڕووی لە پێغەمبەری خوا ﷺنا، کە بە پارچە قوماشێک داپۆشرابوو[38].

ئیمامی ئەبوبەکر ڕووپۆشەکەی لەسەر دەم و چاوی پێغەمبەرمان (ﷺ)لادا و خۆی بەسەریدا چەماندەوە و ماچی کرد، پاشان دەستی کرد بەگریان و دڵۆپ دڵۆپ فرمێسک لە کۆڵمەکانی دەهاتنە خوارەوە، پاشان فەرمووی: بەدایک و باوکمەوە بەقوربانت بم، بەخوا هەرگیز خوا دووجار نات مرێنێت، ئەو مەرگەی لەسەرت بپێویست بوو ئەوا چەشتت[39].

دواتر ئەبوبەکر پەڕۆکەی دایەوە بان دەم و چاوی پێغەمبەری نازدار(ﷺ) و چووە دەرەوەو بینی وا ئیمامی عومەر گەرم بووەو وتار ئەدات، ئەبوبەکر هەستی کرد کە عومەر لەتاو کۆچی دوایی پێغەمبەر(ﷺ)هۆشی بەخۆیەوە نەماوە و بڕیارەکانی لەجێی خۆیاندا نین.

بۆیە ئیمامی ئەبوبەکر فەرمانی بە عومەردا و پێی فەرموو: دابنیشە ئەی عومەر..!

کەچی ئیمامی عومەر وەها گەرم بوو بوو وەهاش هەڵچووبوو فەرمانەکەی ئەبوبەکری نە ئەبیست.

بۆیە ئەیوبەکر ناچاربوو خۆی دەست بە وتاردان بکات بۆ هاوەڵان، ئەبو بەکر

---

٣٨ _ ژیانی ئازیزمان، بەرگی دووەم، نوسینی حەبیب محمد سعید، لاپەڕەی:٨٥٠.

٣٨ __ هەمان سەرچاوەی پێشوو، ل: ٨٥٠.



دەستی بە وتاردان کرد، ئیتر خەڵکەکە هاتن بەرەو لای (ابو بەکر) و ئیمامی (عومەر)یان، یەحێهێشت، ئیمامی ئەبوبەکر لەپاش سوپاس و ستایش کردنی خوای گەورە ئینجا فەرمووی: ((هەر کەس موحەممەدی ئەپەرست، ئەوا موحەمەد مرد، وە هەر کەسیش خوای ئەپەرست، ئەوا خوا زیندووەو نامرێ))

پاشان ئەم ئایەتە پیرۆزەی خوێندەوە: ﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِن مَّاتَ أَوْ قُتِلَ انقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ وَمَن يَنقَلِبْ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ فَلَن يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ﴾ (ال عمران:١٤٤).

واتە: ﴿(محمد (صلى الله علیه وسلم) تەنها پێغەمبەرێک نەبووە وەفات بکات، بێگومان پێغەمبەرانی پێش ئەمیش (وەفاتیان کردووە)، ئایا ئەگەر وەفاتی کرد یان کوژراو شەهید بوو، ئێوە پاشگەز دەبنەوە و هەڵدەگەڕێنەوە؟! (لەو دین و ئاینەی کە پێی ڕاگەیاندوون) خۆ ئەوەی هەڵگەڕێتەوە و پاشگەزبێتەوە، ئەوە هەرگیز زیان بەخوا ناگەیەنێت، لە داهاتویەکی نزیکدا خوای گەورە پاداشتی سوپاسگوزاران دەداتەوە﴾[40].

ئا بەو شێوەیە ئیمامی ئەبو بەکر توانی هاوسەنگی بگێڕێتەوە بۆ ئیمامی عومەر و زۆر لەو هاوەڵانەی کە بە وەفاتی پێغەمبەرمان ﷺ زۆر دڵتەنگ و خەمگین بوون.

ئەبو هورەیرە[41] دەفەرموویێت: سوێند بەخوا خەڵکی ئەوەیان لەبیر نەمابوو کە ئەم ئایەتە هاتووەتە خوارەوە تاوەکو ئەو کاتەی ئەبو بەکر خوێندیەوە.

---

٤٠_ تەفسیری ئاسان.

٤١_ئەبوو هورەیرە:ناوی ڕاستەقینەی عەبدوڕەحمان کوڕی سەخر دوسی یان عەبدولشەمس کوڕی سەخر دوسی ناسراو بە ئەبوو هورەیرە (بە عەرەبی: أبو هريرة) یەکێک بووە لە هاوەڵە پایەبەرزەکانی پێغەمبەر. بە کۆ دەنگی ئەهلی فەرموودە ئەبوو هورەیرە یەکەم هاوەڵ بووە کە زۆرترین فەرموودەی ڕیوایەت کردووە و لەبەری بووە. لە سەردەمی نەفامیدا ناوی "عبدالشمس کوڕی سەخر" بوو، پاشان کە موسڵمان بوو پێغەمبەر ناوی نا عەبدوڕەحمان کوڕی سەخر دوسی؛ نازناوی (دوسی) دەگەڕێتەوە بۆ ناوی هۆزی دوس کوڕی عدنان کوڕی عبدالله کوڕی زهران.

ئینجا عومەری کوڕی خەتتاب زانی کە پێغەمبەرمان ﷺ کۆچی دوایی کردووە، هەروەکو خۆی دەفەرموویێت: سوێند بەخوا، کاتێ ئەم ئایەتەم بیست کە ئەبو بەکر خوێندیەوە برینەکەم سارێژ بوو و کەوتمە سەر زەوی، پێیەکانم توانای ئەوەیان نەما کە ڕامگرن، هەر ئەو دەمەش زانیم کە پێغەمبەر (ﷺ)وەفاتی کردووە[42].

کۆچی دوایی ئەو نوورە هێندە سامناک و بەئازار بووە پێشتر هاوەڵان ئەو ئایەتە پیرۆزەیان لەیاد نەمابوو تاوەکو ئیمامی ئەبو بەکر بۆیانی خوێندەوەو خستیەوە یادیان، ئینجا زانیان کە پێغەمبەرمان موحەممەدﷺ کۆچی هەتا هەتایی کردووە.

لە ڕیوایەتی تردا هاتووە کە ئیمامی ئەبو بەکر ئەم ئایەتەی خوێندووەتەوە کە خوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: ﴿إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُم مَّيِّتُونَ﴾ (الزمر:٣٠) واتە ﴿پێغەمبەری خوایش صلى الله عليه وسلم وەفات دەکات [إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ (30)] ئەی محمد صلى الله عليه وسلم تۆش دەمریت و ئەوانیش دەمرن، ئەمە هەواڵی وەفاتی پێغەمبەری خوا بوو صلى الله عليه وسلم ، (ئەبو بەکری صدیق لە کاتی کۆچی دوایی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وسلم ئەم ئایەتەی خوێندەوە و کردییە بەڵگە لەسەر وەفاتی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وسلم )[43].

---

٤٢_ژیانی ئەمیری باوەڕداران خەلیفەی دووەم عومەری کوڕی خەتاب، نووسینی:د. علی محمد الصلابی،وەرگێڕانی:عفان شێخ صدیق سەرگەتی، ل:٨٣.

٤٣ _ تەفسیری ڕێبەر.

سەردەمی جێنشینیبوونی(ئەبو بەکری صدیق)

سالّی: یازدەهەم تاوەکو سیانزدەهەمی کۆچی.

(١١-١٣)ك.

## ئیمامی عومەر

### بەیعەت بە ئەبووبەکر دەدات

هەر ئەو ڕۆژەی کە پێغەمبەر ﷺ تێیدا کۆچی دوایی کرد، هەموو پشتیوانیان( أنصار) لە سەقیفەی بەنی ساعیدە کۆبوونەوە تا کەسێک دیاری بکەن بە جێنشینی پێغەمبەر ﷺ[44]. بەڵام دواتر لەسەر وتاردانی ئەبو بەکری ڕاستگۆ هەمووان بەوە ڕازی دەبن کە یەکێک لە کۆچەران بکەنە جێنشینی یەکەمی پێغەمبەر ﷺ، لەدوای ئەوەی ئیمامی ئەبوبەکر قسەکانی تەواو کرد (ئەبو عوبەیدەی جەڕاح[45] و عومەری کوڕی خەتتاب)ی، بۆ جێنشینی بوونی پێغەمبەرمان ﷺ دەستنیشانکرد، بەڵام عومەر پێی ناخۆش بوو کە ئەو پێش ئەبو بەکر بکەوێت و ببێتە جێنشینی پێغەمبەر ﷺ، بۆیە ئیمامی عومەر فەرمووی: ((قسەکانی تری ئەبو بەکرم پێناخۆش نەبوو، بەڵام سوێند بەخوا بیاندایە لە ملم و سەریان لەلاشەم جیا کردمایەتەوە پێم خۆشتر بوو لەوەی ببم بە جێنشین و سەرکردەی گەلێک کە ئەبو بەکری تێدا بێت))[46].

ئیمامی عومەر قەناعەتی وابوو کە ئەبو بەکر لە هەمووان زیاتر شایانترە ببێتە جێنشینی پێغەمبەر ﷺ، بۆیە پێی فەرموو: دەستت بێنە ئەی ئەبوو بەکر..! تاوەکو بەیعەت بە ئەبووبەکر بدات،ئینجا ئەبوبەکر دەستی دەهێنێت و دەست دەخەنە ناو دەستی یەک بۆ بەیعەتدان.ئیمامی عومەر ڕوودەکاتە

پشتیوانیان(انصار) و ئەفەرمووێت: ئەی کۆمەڵی پشتیوانیان.. ئایا نازانن کە

---

٤٤ _ خەلیفەی یەکەم ئەبووبەکری صیددیق،ن: دکتۆر علي محمد الصلابي،و: مامۆستا عومەر تۆفیق الخطاط، ل:١٦٤.

٤٥_ناوی ئەبو عوبەیدە عامری کوڕی جەڕاحی کوڕی هیلالی کوڕی ئوهەیبی کوڕی مونەبەهی کوڕی حارسی کوڕی فیهری کوڕی مالیکی کوڕی نەضر، لەگەڵ عوسمانی کوڕی مەزعوندا باوەڕی هێنا و کۆچی کرد بۆ حەبەشە لە کۆچی دووەم، بەشداری بەدر و هەموو ڕوداوەکانی تری کردووە، خۆڕاگر بوو لە ڕۆژی ئوحود لەگەڵ پێغەمبەردا، ئەو دوو ئەڵقەیەی کە چووبوونە ڕوومەتی پێغەمبەر بە ددان دەریهێنان، ددانە بڕەرەکانی کەوتنە خوارەوە.

٤٦_هەمان سەرچاوەی پێشووتر، ل: ١٦٨_١٦٩.

چپێغەمبەری خوا ﷺ کاتێک نەخۆشبوو فەرمانیدا تاوەکو ئەبو بەکر لەباتی خۆی پێشنوێژی بۆ موسڵمانان بکات؟

دەی ئایا کامتان قەبووڵی ئەوە دەکەن کە پێشی ئەبو بەکر بکەون؟

پشتیوانانیش ووتیان: پەنا بەخوا لەوەی پێشی ئەبو بەکر بکەوین.

ئینجا ئیمامی عومەر خۆی دەفەرمووێت: من بەیعەتم بە ئەبوو بەکردا، پاشان کۆچەریان و پاش ئەوانیش پشتیوانیان بەیعەتیان پێیدا.

## کۆکردنەوەی قورئان

لە ساڵی دوانزەی کۆچی، بەدیاری کراوی دە مانگ لە دوای کۆچی دوایی پێغەمبەری نوورمان و لەسەردەمی خەلافەتی ئەبوبەکری صدیقدا شەڕێکی قورس ناسراو بە شەڕی یەمامە لە سنوورەکانی ڕۆم لەنێوان هەڵگەڕاوەکان و پەیڕەوانی موسەیلەمەی کەزاب(درۆزن) و سوپای ئیسلامدا بە فەرماندەیی خالیدی کوڕی وەلید هەڵگیرسا.

ئەم شەڕە بووە هۆی ئەوەی زۆربەی زۆری ئەو موسڵمانانەی کەوا تێیدا شەهید بوون بریتی بوون لەوانەی کە قورئانی پیرۆزیان لەبەر بوو،هەروەها زەیدی کوڕی خەتابیش کە دەکاتە برای ئیمامی عومەر لەو شەڕەدا شەهید بوو.

شەهید بوونی زەید، زۆر کاریگەری خستە سەر ئیمامی عومەر، بەرادەیەک خەریکبوو گیانی بۆی دەربچێت، ئەوەندە خەمبار بوو کاتێک عەبدوڵڵای کوڕی لەشەڕ گەڕایەوە بۆ مەدینە ئیمامی عومەر ڕوی لێ گرژ کرد و پێی فەرموو: بۆچی تۆ بە ساغی گەڕایتەوە لەکاتێکدا زەیدی برام شەهید بووە، بۆچی لەپێش چاوم وون نابێت؟[47]

عەبدوڵڵای کوڕیشی لە وەڵامدا فەرمووی: هەردووکمان داوای شەهیدبوونمان لەخوا کرد و ئاواتە خواستی شەهید بوون بووین، بەڵام خودا تەنها ئارەزووی ئەوی بەدی هێنا. عەبدوڵڵا بەم شێوەیە سوکنایی ئەدایە دڵی باوکی، ئیمامی عومەر گەرچی شەهید بوونی براکەی بەلاوە دژوار بوو، بەڵام شەهید بوونی زۆرێک لە حافزانی قورئان و بللیمەتانی ئیسلام، زیاتر لە هەموو شت دڵتەنگ و نیگەرانی کرد.

---

٤٧_(١٠٠٠) وتەی ئیمامی عومەر گەشتێک بەناوی ژیانیدا، ئامادەکردنی: ئیبراهیم یونس السامرائی، وەرگێران و ڕاڤەکردنی: مامۆستا محی الدین تاها قورەیشی،ل: ٤٢ // وەریگرتووە لە:- الفاروق عمر،محمد حسین هیکل، ج١، ل٨٣؛٨٤.

ئیمامی عومەر تێبینی ئەوەی کرد ئەگەر لەم چەشنە شەڕە خوێناویانە دوبارە ببنەوەو ژمارەیەکی تر لەم گەورە پیاوانە لە شەڕەکان شەهید ببن یاخود بەمەرگی خۆیان بمرن، ئەوا بێگومان لەبارەی تەرتیبی سورەت و ئایەتەکانی قورئان تێکەڵی و پێکەڵی دروست ئەبێت، بۆیە عومەری فاروق هەستی بە مەترسییەکی گەورە دەکرد، ئەمە وایکرد ئیمامی عومەر بەرەو مزگەوت بۆلای خەلیفە موسڵمانان ئەبوو بەکری سدیق بەڕێ بکەوێت تاوەکو وەکو ڕاوێژکارێك و هەستکردن بە بەرپرسایەتی لەسەر ئەو بابەتە کەوتە گفتوگۆ.

ئەمەش بووە هۆی ئەوەی کە ئیمامی ئەبو بەکر لەسەر داوا و ڕاوێژی ئیمامی عومەر، هەستێت بە کۆکردنەوەی ئەو نووسراوانەی کە قورئانی پیرۆزی تێدا نووسرابووەیەوە وەکو نوسینی لەسەر(گەڵاو ئێسک و پەل و لەناو سنگی هاوەڵان)[48].

ئیمامی ئەبو بەکر ئەم کارەی ڕاسپارد بە هاوەڵێکی بەڕێز کە ئەویش (زەیدی کوڕی ثابتی)ئەنصاری بوو،زەید ڕەزای خوای گەورەی لەسەر بێت دەفەرمووێت: ئەبو بەکر لەدوای شەهیدبوونی ئەهلی یەمامە ناردی بەدوامدا، کاتێک چووم عومەری کوڕی خەتتابی لەلا بوو..

ئەبو بەکر پێمی فەرموو: عومەر هاتۆتە لام و ئەڵێت: ڕۆژی یەمامە کۆمەڵە هاوەڵێکی زۆر شەهید بوون و زۆربەشیان ئەوانەن کە قورئان خوێنن و قورئانیان لەبەردایە، من دەترسم بە شەهیدبوونی ئەم قورئانخوێنانە قورئانیش تیا بچێت، لەبەرئەوە من پێمباشە کە فەرمان بە کۆکردنەوەی قورئان بدەیت[49].

پاشان ئەبو بەکر لەسەر قسەکانی بەردەوام دەبێت و دەفەرمووێت،

---

٤٨_ژیانی ئەمیری باوەڕداران خەلیفەی دووەم عومەری کوڕی خەتاب، نووسینی:د. علی محمد الصلابی،وەرگێرانی:عفان شێخ صدیق سەرگەتی، لاپەڕە:٩١.

٤٩ _ هەمان سەرچاوەی پێشوو.

منیش ووتم: عومەر..! چۆن کارێکی وابکەم کە پێغەمبەر ﷺ نەیکردووە؟

عومەریش فەرمووی: سوێند بەخوا ئەمە کارێکی چاک و باشە.

ئەبو بەکر ئەڵێت: عومەر بەردەوام ئەمەی دوبارە ئەکردەوە تاوەکو خوای گەورە سنگی کردمەوە بۆئەوەی کە عومەری لەسەر سەقام گیر بووبوو، دواتر

منیش ڕام چوویە سەر ڕاکەی عومەرو بەوکارە ڕازی بووم.

پاشان زەید دەفەرمووێت: ئەبوبەکر فەرمووی:تۆ پیاوێکی لاو و ژیرو پاکیت، وە تۆ وەحیت بۆ پێغەمبەرﷺ دەنووسیەوە، بۆیە تۆ قورئان کۆبکەوە لەو شتانەی لەلای من و لەلای کەسانی تریشە.

ئینجا زەیدیش دەفەرمووێت: سوێندا بەخوا ئەگەر ئەبو بەکر داوای لێ بکردمایە، کە چیایەک لە چیاکان بگوێزمەوە، پێم ئاسانتر بوو لەوەی داوای لێکردم هەستم بە کۆکردنەوەی قورئان[50].

بەمشێوەیە لەسەردەمی ئەبوبەکری صدیقدا فەرمانی دەرکرد لەسەر ڕاوێژو داوای ئیمامی عومەر،لەلایەن (زەیدی کوڕی ثابت و خودی ئیمامی عومەر)ەوە،وەکو بەرپرسی وەرگرتن و کۆکردنەوەی دەست نووسەکان، دەستکرا بە کۆکردنەوەی قورئانی پیرۆز، هیچ نووسراوێک بەبێ دوو شایەتی متمانە پێکراو وەر نە دەگیران، کۆکردنەوەو نووسینی قورئان لەسەر پێستی ئاسک بوو، ماوەکەشی ساڵێکی خایاند.

---

٥٠ _ صحیح البخاری، رقم، ٤٩٨٦.

## ئەبوبەکر عومەر دەکاتە جێنیشنی خۆی ١٣ك

ئیمامی ئەبوو بەکر لەڕۆژی سێشەممە ٢٢ی جمادی الآخری ساڵی (١٣)ی کۆچی، لەتەمەنی ٦٣ ساڵیدا وەفاتی کرد، هۆکاری مردنەکەی بۆئەوە ئەگێڕنەوە کە زۆر خەفەتی بە مردنی پێغەمبەری خۆشەویستﷺ دەخوارد، لەدوای خۆی حوشترێک و (٥) درهەم و کیفەدانێکی شمشێری لەدوای خۆی بەجێهێشت و ناردیان بۆ (بیت المال)..

کە ئیمامی عومەر ئەوەی بینی دەستیکردە گریان و فەرمووی:ڕەحمەتی خوا لە ئەبوبەکر بێت، بەڕاستی ئەبوبەکر لەدوای خۆی والیەکانی زۆر ماندوو ئەکا [51]. واتا کەسێکی زۆر پارێزکار بووەو موسریف نەبووە.

ئیمامی ئەبوبەکر لەکاتی نەخۆشکەوتنیدا بیری کردەوە کە یەکێک بۆ جێنشینی دابنێن، هەروەها مەبەستیشی بوو ئەو کەسەی کە دەیەویست ببێتە جێنشینی عومەری کوڕی خەتتاب بێت، بۆیە عبدالرحمن کوڕی عەوفی بانگکرد و پێی ووت: هەواڵی عومەرم پێبدە بزانم کەسێکی چۆنە؟ عبدالرحمن ووتی ئەی خەلیفەی پێغەمبەری خوا: (عومەر) باشتر لەوەیە کە گومان دەکەیت واتا(کەسێکی زۆر چاک و باشە) بەڵام کەسێکی تووڕەیە.

ئیمامی ئەبوبەکریش ووتی: توندی ئەو لەبەر ئەوەیە من بەکەسێکی نەرم و نیان دەزانێت،ئەگەر خەلافەت بگرێتە دەست، توند و تیژی پشتگوێ دەخات، من چەندین جار لێی وردبوومەتەوە، کاتێک لەکەسێک تووڕە دەبم داوام لێدەکات نەرم و نیانی لەگەڵ بکەم و کاتێکیش ڕێگەی نەرمی لەگەڵ کەسێک دەگرمەبەر ڕێگەی توندوتیژیم نیشان دەدات، ئەی باوکی محەممەد(عبدالرحمن کوڕی عەوف)ئەوەی باسم کرد لەلای کەس باسی مەکە[52].

---

٥١ _ خەلیفەکانی ڕاشدین لەنێوان جێنشینبوون و شەهیدبووندا،صلاح عبدالفتاح،و: فاتح سەنگاوی،ل:٧٣.

٥٢ _ مێژووی تەبەری،ن:محمد بن جریر طبری،و: زانەر محمد،ل:١٥١٨،بەرگی چوارەم.

عبدالرحمن ووتی: باسی ناکەم.

پاشان ئەبوبەکر عوسمانی کوڕی عەفانی بانگکرد و ووتی: ئەی باوکی عبدالله..! سەبارەت بە عومەر بدوێ و قسەم بۆ بکە. عوسمانیش ووتی: تۆ باشتر دەزانیت.

ئەبوو بەکر ووتی: ئەی باوکی عبدالله(عوسمانی کوڕی عەفان) باسی بکە..!

ئینجا عوسمان ووتی: سوێند بەخوا بێ گومانم لەوەی ناخی لەڕووکەش پاکترەو لەناو ئێمەدا کەس وەکو ئەو نییە.

ئەبوبەکر ووتی:خوا بتبورێ عوسمان، ئەوەی باسمانکرد باسی مەکە[53].
عوسمان ووتی: وا دەکەم ئەی ئەمیری بڕواداران.

پاشان ئیمامی ئەبوبەکر عوسمانی کوڕی عەفانی بانگکردەوە و بەتەنیا لەگەڵ ئەو کۆبوویەوە تا فەرمانی جێگیری عومەر بنووسێت.

ئەبوبەکر پێی ووت: بنووسە: بەناوی خوای گەورە و میهرەبان، ئەمە فەرمانێکە لە ئەبوبەکر کوڕی ئەبی قەحافە بۆ موسڵمانان، لەوکاتەدا ئەبوبەکر نەیتوانی قسەکەی تەواو بکات بورایەوەو لەهۆش خۆی چوو..

بەڵام عوسمان ترسا قسەکە تەواو نەکات و بمرێت و موسڵمانان بکەونە ناکۆکیەوە[54]، بۆیە درێژەی بە فەرمانەکەیدا و بەمشێوەیەی نووسی: من عومەری کوڕی خەتاب وەکو جێگری خۆم بۆ فەرمانڕەوایی ئێوە دەستنیشان دەکەم و باشیەکەم لەئێوە نەشاردەوە[55]، هەر بۆیە من عومەری کوڕی خەتابم

---

٥٣_ مێژووی تەبەری،ن:محمد بن جرير طبري،و: زانەر محمد،ل:١٥١٨، بەرگی چوارەم.

٥٤_کوردستان لەبەردەم فتوحاتی ئیسلامیدا،نووسینی:حەسەن محمود حەمە کەریم، ل:١٠٨.

٥٥_تەواوی مێژوو،ن:عیزەدین ئیبن ئەسیر، و: زاهیر محمد ڕەشید، ل: ١٢٥٠بەرگی چوارەم.

بەسەرەوە دانان، چونکە خێری ئێوەم دەویست وە لەوم باشتر دەست نەکەوت.

دواتر ئەبوبەکر هاتەوە هۆش و بەعوسمانی ووت: فەرمانەکەم بۆ بخوێنەرەوە..

عوسمان ئەوەی نووسیبووی بۆ ئەبوبەکری خوێندەوە، ئەبوبەکر (الله اكبر)ی، کردو بە عوسمانی ووت: ناوی عومەرت نووسی ترسای لەوەی من بمرم و ناکۆکی بکەوێتە ناو موسڵمانان؟

عوسمانیش فەرمووی: بەڵێ..!

ئەبوبەکر فەرمووی: خوا پاداشتت بداتەوە.

ئینجا ئەبوبەکر روویکردە خەڵکەکە کە کۆکرابوویەوە، نامەکەی بەسەردا خوێندنەوە، پاشان ووتی: (( من کەسێکی خزمی خۆمم دانەناوە، بەڵکو عومەرم بەسەرەوە داناون،گوێی بۆ بگرن و گوێڕایەڵی بکەن)).

ئینجا ئیمامی عومەری بانگکرد و وەسیەتی بۆ کرد و فەرمووی: ((ئەی عومەر لەخوا بترسە..

بزانە کاری وا هەیە ڕۆژ دەیکەیت، شەو خوا وەریناگرێت، کارێ بەشەو دەیکەیت، ڕەنگە بەڕۆژ

وەرینەگرێت، وە خوا سونەت وەرناگرێ هەتا فەرز تەواو نەکەیت).

پاشان ئیمامی ئەبوبەکر لەنێوان مەغریب و عیشا کۆچی دوایی کرد و شۆردیان، ئیمامی عومەر نوێژی مردووی لەسەر کرد، پاشان لەپاڵی پێغەمبەردا (د.خ) یستێک لەخوار سەری و ڕێک نزیک شانی سەرووەرمان لەژوورەکەی دایکمان عائیشە لە مەدینە ئەسپەردە کرا.

((ئەمەش چیرۆكی دەستنیشانكردنی دووەم خەلیفەی ڕاشدین (ئیمامی عومەر) بوو، لەدوای ئەمە قۆناغێكی نوێ لەژیانی ئیمامی عومەری كوڕی خەتابدا ڕوودەدات، ئەویش بوون بە خەلیفە و بوونە ئەمیری بڕواداارانە)).

«««««««««««««»»»»»»»»»»»»»



سەردەمی خەلیفایەتی ئیمامی عومەر تاوەکو شەهید بوونی.

سالّی ١٣تا ٢٣ کۆچی .

## وتاری ئیمامی عومەر وەکو خەلیفەیەکی نوێ

لەدوای وەفاتی ئیمامی ئەبوبەکر، ئیمامی عومەر وەکو دووەمین خەلیفە چووە سەر مینبەر..پلەیەك لەخوار پلیكانەكەی ئەبوبەكر وەستا و فەرمووی: (خوایە من لاوازم بەهێزم بکەی، توڕەم نەرمم بکەی، بەخیلم و ڕەزیلم چاوتێرم بکەی، قورئان بخوێنن شتتان پێ دەناسێنێ، کاری پێبکەن دەبنە ئەهلی قورئان، خۆتان بکێشن پێش ئەوەی بتانکێشن)[56].مەبەستی لە ڕۆژی قیامەتە.

هەروەها دەوترێت یەکەم ووتەی ئەمە بووە: ((نموونەی عەرەبەکان هاوشێوەی وشتری سەرکێشە و بەدوای ئەو کەسەدا دەڕوات کە ڕادەکێشێت، ئەوەی ڕایاندەکێشێت دەڕوانێت بزانێت بۆکوێیان ڕادەکێشێت، بەڵام سوێند بەخوای کەعبە، بۆڕێگەی ڕاستیان دەبەم))[57].

پاش چەند ڕۆژێکی تر خوتبەیەکەی تریدا و فەرمووی:(( پێم گەیشتووە خەڵک لە توورەییەکەی من تۆقیون و ترساون.. وتوویانە:عومەر لەسەردەمی پێغەمبەر ﷺ و ئەبوبەکردا توڕەو توند بووە بۆمان، ئەی چۆنە کە ئێستە هەر خۆیەتی و کار لەدەستی خۆیدایە[58]، ئەوەی وای وتووە ڕاستیکردووە.. من کاتێک لەگەڵ پێغەمبەری خوا ﷺ بووم ،خزمەتکاری ئەو بووم، هیچ کەسێک لەنەرم و نیانی و بەزەیی ناگا بەئەو پێغەمبەر ﷺ بەو شێوەیە بوو کە خوا فەرموویەتی:﴿بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾[59]واتە: (( بەرامبەر بە باوەڕداران زۆر بەڕەحم و سۆزو بەزەیی میهرەبانە))[60].

---

٥٦ _ کوردستان لەبەردەم فتوحاتی ئیسلامیدا،نووسینی:حەسەن محمود حەمە کەریم، ل:١٠٩.

٥٧_مێژووی تەبەری،ن:محمد بن جرير طبری،و: زانەر محمد،ل:١٥٢٣ بەرگی چوارەم.

٥٨ _ کوردستان لەبەردەم فتوحاتی ئیسلامیدا،نووسینی:حەسەن محمود حەمە کەریم، ل:١٠٩.

٥٩ _ القرآن الكريم، سورة (التوبة) ١٢٨.

٦٠_تەفسیری ڕێبەر.

منیش شمشێرێکی هەڵکێشراوبووم لەبەردەستیدا،جا یا دەیکردم بە کێلانا یا وازی لێ دەهێنام، بەردەوام لەگەڵ پێغەمبەری خوا ﷺ بەو شێوەیە بووم تا کۆچی دوایی کردوو لەمن ڕازی بوو،زۆر سوپاسی خوا لەسەر ئەوە ئەکەم بەوە بەختیارم[61].

ئەبوبەکر نەرم و بەرێزو بەکەرەم بوو، منیش خزمەتکاری بووم، تووڕەییم تێکەڵ بە نەرمی ئەو کردبوو، ئێستە سەردەمی خۆمە و ئەو توندییەم نەما، بەڵام

بۆ کەسی زۆردار هەر بەکاری دێنم، ئەگەر تەعدا و دەستدرێژی لە موسڵمانان بکات، بەڵام بۆ کەسە چاکەکان لەخۆیان نەرم تر دەبم)).

((ئیمامی عومەری ڕەزای خوای گەورەی لێ بێت بەم ووتە جوان و سەنگینانەی توانی هەموو ئەو ترس و دڵەڕاوکێیانە برەوێنتەوە کە باس لە توندی و ڕەقی ئەو دەکرا،ئەو کاتێک توند بوو کە ئیمامی ئەبو بەکر نەرم بووایە، بەڵام ئەگەر ئەبوبەکر توڕەبوایە ئەو نەرم دەبوو، واتا توندی خۆی تێکەڵ بە نەرمی ئەو دەکرد هەروەکو چۆن نەرمی تێکەڵ بە توڕەیی ئەبوبەکر دەکرد.

ئیمامی عومەر لەسەردەمی خەلافەتی دا زۆر نەرم و نیان و دادپەروەر بوو، دادپەروەرییەکەی بە ئەندازەیەکبوو بەدەگمەن بەنی ئادەمێك هاوشێوەی ئەو دروست ئەبێتەوە..!)).

---

٦١ _ خەلیفەکانی ڕاشدین لەنێوان جێنشینبوون و شەهیدبوندا،صلاح عبدالفتاح،و: فاتح سەنگاوی،ل:٨٠.

# سكاڵاكردنی پیاوێكی میسری

ڕۆژێكیان پیاوێكی مەسیحی قیبتی لە میسرەوە هاتە خزمەتی ئەمیری بڕواداران عومەری كوڕی خەتاب،لەوكاتەدا ئیمامی عومەر لەمزگەوت دانیشتبوو، پیاوەكە سكاڵای لە (موحەممەدی كوڕی عەمری كوڕی عاص) هەبوو و ووتی:ئەی ئەمیری باوەڕداران پەنات پێ دەگرم لە جەور و ستەم.

ئیمامی عومەریش فەرمووی: پەنات پێ گرت، ئادەی پێمبڵێ كەوا چی ڕویداوە..!؟؟

پیاوەكە ووتی: لە وڵاتەكەی خۆماندا لە ناوەڕاستی میسردا لە مەیدانی گەورەی شارەكەماندا پێشبڕكێی ئەسپسواری هەبوو، چالاكییەكە دەستی پێكرد، خەڵكێكی زۆر ئامادەی بینی پێشبڕكێیەكە بوو،ئەسپیەكەی من و ئەسپی كوڕەكەی عەمری كوڕی عاس پێشبڕكێكمان پێ دەكرد، ئەسپەكەی منیش لە پێشبڕكێكە پێشی ئەسپەكەی ئەوی دایەوە،چونكە ئەسپەكانمان لەیەك دەچوون كوڕەكەی عەمری كوڕی عاس ووتی: سوێند بەخوای كەعبە ئەسپەكەی من كەوتە پێشەوە.

منیش ووتم: نەخێر.. ئەسپەكەی منە كەوتووەتە پێش ئەسپەكەی تۆوە.

لەبەر ئەوە، ئەویش دەمارگیری گرتی و لێیدام بەقامچی و پێمی ووت: چۆن دەوێری بڵێی ئەوە ئەسپی منە كەوتووەتە پێش ئەسپەكەی كوڕی بەڕێزترین پیاوی میسر؟!

ئیمامی عومەر كە ئەم قسانەی لەو ستەم لێكراوە بیست،پێی فەرموو: دابنیشە تۆ براوەیت.

ئیمامی عومەر خێرا نامەیەكی بەپەلەی بۆ عەمری كوڕی عاس نووسی و تیایدا فەرمانی پێكرد كە بەخۆی و كوڕەكەیەوە بگاتە لای.

کاتێک عەمر گەیشت و هاتە پێشەوە، ئیمامی عومەر فەرمووی: کوا پیاوە میسرییەکە؟

کابرای میسری هاتە خزمەتی  ئیمامی عومەر، خەلیفە عومەریش بە کابرای میسری فەرموو: ئەو قامچیە بگرە و بیوەشێنە، مافی خۆت وەربگرەوە، کابراش قامچی دەوەشاند و ئیمامی عومەر دەیفەرموو: لێی بدە، لەکوڕی بەڕێزترین پیاو بدە!

ئەنەس دەفەرموویێت: سوێند بەخوا ئەو لێیدەدا و ئێمەش لێدانەکەیمان پێ خۆشبوو،لێی نەگەڕا و دەستی لە لێدانەکەی هەڵنەگرت تاوەکو خوازیار بووین کە دەستی لێ هەڵبگرێت.

پاشان ئیمامی عومەر بە پیاوە میسریەکەی فەرموو: ئێستا لەسەر ڕوتانەوەی عەمر کار بکەو قامچیەکە لە عەمر بوەشێنە.

پیاوە میسریەکەش ووتی: ئەی ئەمیری بڕواداران! من لەوکەسەم دا کە لەمنی داوە، بۆیە پێویست ناکا لە باوکی بدەم.

دواتر ئیمامی عومەر ئەم وتە جوانەی بە عەمری کوڕی عاس[62] فەرموو:

(( ئەی عەمر ! ئەوە لەکەیەوە خەڵکیتان کردۆتە بەندە و کۆیلەی خۆتان لە کاتێکدا بە ئازادی لەدایک بوون؟))[63].

دواتر کە پیاوە میسریەکە گەڕایەوە بۆ میسر، ڕووداوەکەی لەناو خۆیاندا گێڕایەوە،بەو هۆیەوە زۆربەی مەسیحییەکانی ئەو هەرێمە سوودیان لە عەدالەتی ئیسلام وەرگرت و بوون بە موسڵمان، مەسیحییەکان ووتیان: دین و ئاییینێک کە جیاوازی نێوان موسڵمان و مەسیحی بەلاوە نەبێ و دادپەروەری و

---

٦٢_  عەمری کوڕی عاس: فەرماندەیەکی عەرەب بوو کە سەرکردایەتی فەتحکردنی میسری موسڵمانانی دەکرد و لە ساڵانی (٦٤٠–٦٤٦) و (٦٥٨–٦٦٤) وەک حاکم کاری کردووە. عەمر کوڕی قورەیشییەکی دەوڵەمەند بوو، لە 629 ز

عەدالەت لەسەر هەموو کەس بێت، بەڕاستی ئەو ئاینە شایەنی ئەوەیە کە بەدڵ و بە گیان قەبووڵ بکرێ و سەری بۆ دابنەوێنرێت.

(ئەم چیرۆک و بەسەرهاتەش یەکێکبوو لە دادپەروەریەکانی عومەری فاروق).

«««««««»»»»»»»

بووە موسڵمان و لەلایەن پێغەمبەرەوە ﷺ ڕۆڵی گرنگی لە کۆمەڵگەی موسڵمانی لەدایکبوودا پێسپێردرا. خەلیفەی یەکەم ئەبوبەکر ( ٦٣٢–٦٣٤) عەمری وەک فەرماندەی فەتحی سوریا دەستنیشان کرد. زۆربەی فەلەستینی فەتحکرد، کە بۆی کرا بە حاکم، موسڵمانانی بەرەو سەرکەوتنی یەکلاکەرەوە بەسەر بیزەنتینییەکان برد لە شەڕەکانی عەجنەداین و یەرموک لە ساڵانی ٦٣٤ و ٦٣٦)ز، عەمر لە کۆتایی ساڵی ٦٣٩ ز، بە دەستپێشخەری خۆی فەتحی میسری کرد، لە زنجیرەیەک سەرکەوتندا شکستی بە بیزەنتینییەکان هێنا کە بە تەسلیمبوونی ئەسکەندەرییە لە ساڵی ٦٤١ یان ٦٤٢ کۆتایی هات، کە ئەوە خێراترین فەتحی سەرەتایی موسڵمانان بوو لەو سەردەمەدا.

٦٣ _ ژیانی ئەمیری باوەڕداران خەلیفەی دووەم عومەری کوڕی خەتاب، نووسینی:د. علی محمد الصلابی،وەرگێرانی:عفان شێخ صدیق سەرگەتی، ل:١١٦-١١٧.

## گریانی منداڵێكی شیرەخۆر

جارێكیان كاروانێكی بازرگانی هاتنە شاری مەدینەی منەوەر لەگۆڕەپانێكی نزیک مزگەوتدا وڵاخ و وشترەكانیان یەخ داو باریان لێخست، دواتر هاتنە مزگەوت نوێژیان دەكردو هەندێ پشوویان دا بۆئەوەی ماندوویەتی ڕێگەیان کەم بێتەوە،ئیمامی عومەر كە ئەوانی بینی بە عبدالرحمنی كوڕی عەوفی فەرموو: با ئەمشەو پاسەوانی ئەم كاروانە بازرگانیە بكەین و چاودێربین بەسەریانەوە، نەوەكو دز بێتە سەریان و زەفەریان پێ بەرێت.

عبدالرحمن ووتی : زۆر باشە ئەی ئەمیری بڕواداران، من ئامادەم بۆ ئەو كارە،

ئەوەبوو ئەو شەوە ئیمامی عومەر و عبدالرحمنی كوڕی عەوف بۆ پاسەوانی كردن كاروانە بازرگانیەكە، لەگۆڕەپانەكە نزیكبوونەوە، لەناو كاروانەكە گوێیان لەدەنگ گریانی منداڵێكبوو كە هەر دەگریا و ژیر نابوویەوە..

ئیمامی عومەر لە دەنگەكە نزیک بوویەوەو چووە لایان،بینی منداڵێكە لە باوەشی دایكیدایە و دەرگری، بەدایكی منداڵەكەی فەرموو: لەخوا بترسە .. وریای منالْداڵەكەت بە و ژیری بكەوە.

كەچی منداڵەكە هەر دەگریا و بێدەنگ نابوو!

ئیمامی عومەریش چەند جارێک ئەوەی بەدایكی منالْەكەی دەگووتەوە كە پێشتر پێی ووتووبوو تاوەكو منداڵەكە ئارام بكاتەوە، دواجار دایكی منداڵەكە هاتە جواب بەبێ ئەوەی ئیمامی عومەر بناسێت و بزانێت كە ئەو پیاوە ئیمامی عومەرە و ووتی:ئەی بەندەی خوا.. ئەمەوێت منداڵەكەم لەشیر ببڕمەوە، بۆیە بە خواردن منداڵەكەم سەرقاڵ ئەكەم، كەچی منداڵەكەم خواردنی ناوێت و هەر بۆ شیر دەگری..

ئیمامی عومەر فەرمووی: جا بۆچی ئەو کارە ئەکەی و لەشیری ئەبڕیتەوە؟ خۆ هێشتا کاتی ماوە!

دایکەکەش ووتی: بۆیە وادەکەم چونکە عومەر بەشە خۆراکی تەنها بۆ کەسانێک بڕیوەتەوە کە شیرەخۆر نەبێت، عومەر ئەوەی فەرزکردووە کە هەموو منداڵێکی لەشیر براوە خواردنی بدرێتی لە (بیت المال).

ئیمامی عومەریش فەرمووی: تەمەنی ئەم منداڵە چەندە ؟

دایکەکە ووتی:چەند مانگێکە.

ئیمامی عومەر فەرمووی: ئەیماڵوێران پەلە مەکە لە شیر برینەوەی[64].

ئیمامی عومەر کاتێک کە نوێژی بەیانی کرد لەبەرئەوەی کە بەکوڵ دەگریا، کەس لەقورئان خوێندنەکەی تێنەدەگەیشت، بۆیە فەرمووی: کڵۆڵی و داماوی بۆ عومەر..

چەندیَ لە نەوەی موسڵمانانی کوشتووە!

پاشان ئیمامی عومەر فەرمانی دا بە جاڕچی کە جاڕ بدات و بڵێ☹(پەلە لە منداڵەکانتان مەکەن بۆ لەشیر بڕینەوەیان، ئێمە سەرانە بۆ هەموو لە دایکبوویەك لە ئیسلامدا دەبڕینەوە)).

بەم شێوەیە نامەی نووسی بۆ وەخۆهاتنەوە، بەمەش هەموو کۆریەکان ناویان تۆمارکرا و لە (بیت المالی) موسڵمانان سەرانەی بۆ بڕایەوە، لەبەرئەوەی بیتوالمال مافی هەموو موسڵمانێکە.

---

٦٤_ زنجیرەی هاوەڵانی پێغەمبەرﷺعومەری کوڕی خەتاب،ئامادەکردنی:خوبەیب کوردی، ل:٩١-٩٢.

## ئەوژنە حەقی پێکاو عومەر هەڵەی کرد

لەکاتی کچ بەشوودانداا خەڵکی فێربووبوون داوای مارەیی زۆریان ئەکرد، بۆیە ڕۆژێکیان ئیمامی عومەر چووە سەر مینبەر ووتاری بۆ موسڵمانان ئەدا و دەیفەرموو: ئەی موسڵمانان..!؟

ئاگاداربن مارەیی زۆر داوا مەکەن، ئەگەر مارەیی زۆر ڕێز و حورمەت بووایە یان لەخواترسان بووایە، ئەوا پێغەمبەری خۆشەویستﷺ پێش هەموو کەس داوای مارەیی زۆری دەکرد بۆ کچەکانی و مارەیی زۆری دەدا بە خێزانەکانی، بۆیە مارەیی ئافرەتان لە (چل ئۆقیە)[65] زیاتر مەکەن، هەرکەس ئەمە زۆر بکات زیادەکەی دەخرێتە (بیت المال)ەوە.

پاشان لەکۆتایی وتارەکەدا، ئافرەتێك بە جورئەتەوە لەدژی ئەو بڕیارەی خەلیفە عومەر هەستایە سەرپێ و ووتی: ئەی عومەر.. ئەوە بۆتۆ نییە مارەیی ئافرەتان دیاری بکەی!!

ئیمامی عومەر فەرمووی: بۆچی؟

ئافرەتەکەش لەوەڵامدا ووتی: ئەی خوای گەورە نافەرموویێت: ﴿ وَإِنْ أَرَدتُّمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَّكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا أَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا﴾(النساء:٢٠) واتە:((خۆ ئەگەر ویستتان هاوسەرێک بخەنە جێگەی هاوسەرێکی ترو مارەییەکەی (ئاڵتون و سامانێکی) زۆرتان پێدا بوو، ئەوە نابێت هیچ شتێکی لێ بگێڕنەوە و لێی کەم بکەنەوە، ئایا ئەو مارەییەی کە پێتانداوە وەریدەگرنەوە لێیان بەدروست کردنی بوختانێکی ناڕەوا و گوناهو ستەمێکی ئاشکرا؟!))[66]، کەواتە تۆ چۆن لەسەرمانی حەرام ئەکەی؟

---

٦٥_ ئۆقیە: کێشانەیەکە بەرانبەر بە ٣١گرامە، هەر میسقاڵێک زێڕیش بەرانبەر بە(٤.٢٥)گرامە.

٦٦_تەفسیری ئاسان.

ئینجا ئیمامی عومەر فەرمووی:ئەو ژنە حەقی پێکاو عومەر هەڵەی کرد، خوای گەورە داوای لێ خۆشبوونت لێدەکەم، هەموو مرۆڤێک لە عومەر تێگەیشتوو ترە، پاشان پەشیمان بوویەوە لە بڕیارەکەی و هات و سەرکەوتە سەر مینبەر و فەرمووی: ((ئەی خەڵکینە .. من ڕێگریم لێ کردن لەوەی کە مارەیی ئافرەت زۆر بکەن، هەر کەس توانی لەماڵەکەی ئەو شتە بدات کە پێی باش و خۆشە ئەوا با ئەو کارە بکات[67].



٦٧_ ژیانی ئەمیری باوەڕداران خەلیفەی دووەم عومەری کوڕی خەتاب، نووسینی:د. علی محمد الصلابی،وەرگێرانی:عفان شێخ صدیق سەرگەتی، ل:١٣٢.

## پیرەژنێك عومەر دەخاتە گریان

شەوێک لەو شەوانەی کە ئیمامی عومەر لەگەڕان و پاسەوانی خەڵکەکەی خۆی بوو بە نهێنی، بینی لەناو کوخێکی بچووکدا کە دەکەوتە سەرەوەی شاری مەدینە، ڕوناکیەک بەدی دەکرا، بەلاوازیەوە ئەیویست تاریکاییەک بشکێنێت.

عومەری کوڕی خەتابیش لە کوخەکە نزیکبوویەوە، دەبینێت ژنێکی پیر بەجلێکی ڕەشەوە لەبەردەم دەرگاکەدا دانیشتووە ڕوناکی چراکە نەیتوانیوە تاریکی جلە ڕەشەکانی داپۆشێت،

ژنە بەتەمەنەکە بەوپەڕی خەم و پەژارەوە دەیگووت:

سڵاوی چاکە کاران لەسەر پێغەمبەر بێت

سڵاوی پیاو چاکانی لەسەر بێت

من شەو تاوەکو بەیانی بەخەبەرم

ئەی خۆزگە ئاواتەکەم وەدی بهاتبایە

بمتوانیایە لەگەڵ محمدی خۆشەویستمدا لەمماڵەدا کۆببمەوە![68]

ئەم وشانە دڵی خەلیفە عومەری کوڕی خەتتابیان هێنایە لەرزەو کەوتەوە بیری ڕۆژانی ڕابردوو،

هەربۆیە دەستیکردە گریان و فرمێسک دڵۆپ دڵۆپ وەکو نەرمە بارانە بە چاوەکانیدا دەهاتنە خوارەوە.

ئیمامی عومەر خۆی پێ نەگیراو دای لەدەرگای ماڵەکە، خاوەن ماڵ ووتی:

---

٦٨_ ١٠٠ چیرۆک لەبارەی خۆشەویستی پێغەمبەرەوەﷺ، نووسینی: محمد صدیق مەنشاوی، وەرگێرانی:کەیهان مستەفا،ل:٧٣.

ئەوە كێیە؟

ئیمامی عومەریش بەدەم گریان و بەدڵێكی پڕەوە گووتی: عومەری كوڕی خەتتابم.

پیرە ژنەكەش ووتی:عومەری كوڕی خەتتابم بۆ چییە؟!باشە عومەر لەمكاتەی شەوەدا بۆچی هاتووە؟

عومەریش هەر بەدەمی گریانەوە ووتی: بیكەرەوە ڕەحمەتی خوت لێبێت زیانت پێ ناگەیەنم،

ئەویش دەرگاكەی لێ كردەوەو خەلیفە چووە ژورەوە.

خەلیفە عومەر ووتی:ئەو ووشانە دووبارە بكەرەوە كە ئێستە گوتت..!

ئەوەبوو پیرە ژنەكەیش ئەو شیعرەی كە سەبارەت بە پێغەمبەر ﷺ گووتی دووبارەی كردەوە.

عومەریش كە دڵ و دەروونی لە خۆشەویستی و شەوقیدا بۆ پێغەمبەر ﷺ دەسووتا و بەچاوەكانیدا فرمێسك دەهاتنە خوارەوەو گووتی: داوات لێ ئەكەم كە مۆڵەتم بدەن لەلاتان بمێنمەوە.

پیرە ژنە پەككەوتەكەیش كە بەناو باخچەی خۆشەویستی پێغەمبەردا سەرگەردان بوبوو گووتی:

خودایە لە عومەر خۆشبە.

پاشان عومەر هەستاو ڕۆیشت[69].

---

٦٩_ ١٠٠ چیرۆک لەبارەی خۆشەویستی پێغەمبەرەوەﷺ، نووسینی: محمد صدیق مەنشاوی، وەرگێرانی:كەیهان مستەفا،ل:٧٤. // الزهد لابن المبارك لا ٣٦٢_٣٦٣. منتخب كنزالعمال ب ٤ لا ٣٨١.

## عومەر و بۆنی میسك

جارێکیان لە وڵاتی بەحرێنەوە "میسك و عەمبەر" بەدیاری بۆ ئیمامی عومەر هات، ئیمامی عومەر فەرمووی: خۆزگە ئافرەتێکی باشم دەست بکەوتایە و ئەم بۆن و بەرامە خۆشەی بۆم بکێشایە و دابەشی بکردایە بەنێو موسڵمانانـدا..

لەم کاتەدا (عاتیکەی)خێزانی گوێی لێی بوو و گووتی: من زۆر باشم لە کێشانی بۆن، بێنە با من بۆتی بکێشم، وە ئەم کارە بەمن بسپێرە.

ئیمامی عومەریش فەرمووی: نەخێر..!

ئینجا عاتیکەش ووتی: بۆ نا ؟؟

ئیمامی عومەر فەرمووی: من دەترسم وەریبگریت و بیدەی لە گەردەنت، مانای وایە ئەوکاتە من لە موسڵمانان زیاتر سوودی لێ دەبینم[70] و بەش و ماڵی موسڵمانانم بەر دەکەوێت..!

بۆیە ئیمامی عومەر ڕازی نەبوو عاتیکەی خێزانی ئەو کارە بکات چونکە لەوە دەترسا نەوەک خێزانی گەردنی بۆنخۆش بکات و لەخەڵکی زیاتریان بە بەربکەوێت.

---

٧٠ _ ژیانی ئەمیری باوەڕداران خەلیفەی دووەم عومەری کوڕی خەتاب، نووسینی:د. علی محمد الصلابی،وەرگێرانی:عفان شێخ صدیق سەرگەتی، ل١٥٥.

## ئەگەر پێغەمبەر ﷺ
## ماچی نەکردیتایە ماچم ناکردی

ڕۆژێکیان ئەمیری باوەڕداران ئیمامی عومەر ڕەزای خوای لەسەر بێت، بەوپەڕی ملکەچی و فەرمانبەرداری بۆ خوای باڵادەست تەوافی دەوری بەیتی دەکرد، کاتێک گەیشتە شوێنی بەردە ڕەشەکە، خۆشەویستی پێغەمبەر ﷺ لەچاوەکانیدا پێش زمانی دەرکەوت و ئاشکرابوو و چووە لای بەردە ڕەشکەو ماچی کرد و فەرمووی:

((ئەی بەردە ڕەشەکە.. من دەزانم کەتۆ تەنها بەردێکیت، نە زیان دەبەخشیت و نە سوودو قازانجێکیش دەگەیەنیت، بەڵام ئەوەندە هەیە من بەچاوی خۆم پێغەمبەرم ﷺ بینیوە کە تۆی ماچکردووە،بۆیە ماچت دەکەم، ئەگەرنا ماچم ناکردی)) [71].

((ئەم ڕەفتارەی ئیمامی عومەر بریتییە لە شوێنکەوتنی سوننەت و سووربوون لەسەری، هەتا خوای گەورە خۆشیانی بوێ بە سەرکەوتن و پشتیوانی لێکردنیان)) [72].



٧١_ صحيح البخاري رقم الحديث (١٥٩٧).

٧٢_ ژیانی ئەمیری باوەڕداران خەلیفەی دووەم عومەری کوڕی خەتاب، نووسینی:د. علی محمد الصلابی،وەرگێرانی:عفان شێخ صدیق سەرگەتی، لاپەڕە: ١٨٧.

## نوێژی تەراویح

لەمانگی ڕەمەزانی ساڵی (٢)ی كۆچی پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ بۆ یەكەمجار نوێژی تەڕاویحی ئەنجامداوە بە كۆمەڵ لەگەل موسڵمانان.

نوێژی تەراویح تەنها لە مانگی ڕەمەزان ئەنجام دەدرێت، لەسەردەمی پێغەمبەری خودا لە شاری مەدینە پێغەمبەر ﷺ بەخۆی تەنیا سێ شەو لە مانگی ڕەمەزان نوێژی تەراویحی بۆ كۆمەڵی موسلمانان ئەنجامدا، لە شەوی یەكەم چەند كەسێك بوون شەوی دووەم زیاتر بوون شەوی سێیەم زۆر زیاتر بوون، بەڵام لە ڕۆژی چوارەمدا پێغەمبەر نەچوو بۆ نوێژ، چونكە مزگەوت پڕ پڕ ببوو لە موسڵمانان بۆیە پێغەمبەر لە ترسی ئەوەی نەوەک تەراویح ببێتە واجب چیتر تەراویحی بە كۆمەڵ ئەنجام نەدا، بەخەڵكی وت لەماڵەوە تەراویح بكەن.

تا دوای كۆچی دوایی پێغەمبەر ﷺ نوێژی تەراویح هەر بەتەنیا لە ماڵەوە دەكران لە مزگەوت بە كۆمەڵ ئەنجام نەدەدران[73]، بەڵام دوای كۆچی دوایی پێغەمبەر ﷺ یەكەم كەس پێشەوای موسلمانان ئیمامی عومەری كوڕی خەتاب لە ساڵی (١٤)ی كۆچی ، خەڵكی كۆكردەوە بۆ بەجێهێنانی نوێژی تەراویح[74].

شەوێكیان ئیمامی عومەر بینی هەركەسێک لەلایەكی مزگەوت بەتەنیا یان كۆمەڵ كۆمەڵ لەگەڵ قورئانخوێنێكدا تەراویح بۆخۆیان دەكەن، لەو كاتەدا ئیمامی عومەر فەرمووی: ئەگەر هەموو ئەمانە كۆببنەوە لەسەر یەک قورئان خوێن ئەوا جوانترە، پاشان لێبڕا و كۆیكردنەوە لەسەر دەستی (ئوبەی كوڕی كەعب).

پاشان ئیمامی عومەر فەرمووی: باشترین داهێنان ئەمەیە، ئەوەی كە لەسەری

---

٧٣_صحيح البخاري رقم الحديث: (٢٠١٢).

٧٤ _ ژیانی ئەمیری باوەڕداران خەلیفەی دووەم عومەری كوڕی خەتاب، نووسینی:د. علی محمد الصلابی،وەرگێرانی:عفان شێخ صدیق سەرگەتی، لاپەڕە: ١٩٣.

دەنون باشترە لەوەی کە لەسەری هەڵدەستن -واتە کۆتایی شەوگار- چونکە خەڵکی لەسەرەتای شەودا هەڵدەستان بۆ نوێژ[75].

پاشان ئیمامی عومەر فرمانی دەرکرد کە موسلمانان بەیەکەوە بە کۆمەڵ لەگەڵ یەك قورئانخوێن تەراویح بکەن، هەروەها نامەی بۆ سەرجەم ئیمارەتەکانی دەوڵەتی ئیسلامی نارد کە نوێژی تەراویح بە کۆمەڵ لە مزگەوتەکانئەنجام بدەن.



75_ صحيح البخاري رقم الحديث: (٢٠١٠).

## دانانی ساڵنامەی کۆچی

دانانی ساڵنامەی کۆچی بیرۆکەی ئیمامی عومەر بوو ڕەزای خوای گەورەی لەسەر بێت، ساڵ (١٦)ی، کۆچی بوو، ڕۆژێکیان پیاوێک سکاڵای لە پیاوێکی تر هەبوو و هاتە خزمەتی ئەمیری بڕواداران عومەری کوڕی خەتاب،پیاوەکە ووتی: قەرزم لەلای فلانە کەسە، کاتی دانەوەی قەرزەکەم هاتووەو نامداتەوە..

کابرا نوسراوێکیشی بەدەستەوە بوو لەسەر نووسراوەکە بەمشێوەیە نووسرابوو: " دەبێ لەمانگی شەعبان قەرزەکە بدرێتەوە ".

ئیمامی عومەریش پرسی کام شەعبانە؟ شەعبانی ئێستا یان شەعبانی پار یان شەعبانی ساڵی داهاتوو؟

ئیتر لەوەوە ئیمامی عومەر بیرۆکەی دانانی ساڵنامەی بە بیر و هزریدا هات، بۆیە ئیمامی عومەر چەند کەسێکی بۆ ڕاوێژ پێ کردن سەبارەت بەو بابەتە کۆکردەوە و فەرمووی: شتێک بۆ ئەو خەڵکە دیاری بکەن تاوەکو ساڵەکان بناسنەوە.

ئیتر ئەوەبوو دەستەیەك ووتیان: با مێژوو لەسەر شێوەو ساڵی ڕۆمییەکان بنووسنەوە، دەستەیەک وتیان: بەڵام ئەوان لەڕۆژگاری زولەقەرنەیینەوە مێژوو دەنووسنەوەو ئەمە مێژوویەکی دوور و درێژە، دەستەیەکی دیکەیان ووتیان: با سەرەتای مێژووی فارسەکان بکەینە مێژووی خۆمان.

لەبەرانبەردا وترا: کاتێك لەناو فارسەکان پاشایەك دەگۆڕدرێت، ماوەی پاشایەتی پاشایی پێشوو پشتگوێ دەخەن.

دەستەیەکی دیکە ووتیان: با سەرەتای هەڵبژاردنی پێغەمبەر ﷺ وەکو پێغەمبەرێک وەک مێژوو دیاری بکەین،

کۆمەڵەیەکی دیکەش ووتیان: با لەکاتی مردنیەوە دەست پێ بکەین..

دەستەیەکی دیکە ووتیان: کۆچی پێغەمبەر ﷺ بکە بە دەستپێکی مێژوو، ئیمامی عومەر فەرمووی: دەستپێکی کۆچی پێغەمبەر ﷺ لە مەککەوە بۆ مەدینە ئەکەینە دەستپێکی مێژوو، چونکە کۆچکردنەکەی پێغەمبەر ﷺ جیاوازی نێوان ڕاستی و چەوتی بوو[76].

ئیتر بەو شێوەیەو لەو کاتەوە کار بە ساڵنامەی کۆچی کرا.



٧٦ _ مێژووی تەبەری،نووسینی:محمد بن جریر طبری،وەرگێڕانی: زانەر محمد، ل:٩٢٥-٩٢٦بەرگی٣

## ناڵەی ئافرەتێکی دووگیان

شەوێک لە شەوەکان ئیمامی عومەر بە کۆڵانەکانی مەدینەدا دەگەڕا تا بزانێت دەنگ و باسی خەڵکی چییە و چۆنە.

ئیمامی عومەر تەماشای کرد دەنگی هاوار و ناڵەی ژنێک لە چادرێکەوە دێت، کە تا دوێنێ ئەو چادرە لەو شوێنە نەبوو!

خەلیفە عومەر لەشوێنەکە نزیک دەبێتەوەو دەبینێت پیاوێک بەپێوە وەستاوە، سڵاو لەپیاوەکە دەکات و پاشان پێی دەفەرمووێت: تۆ کێیت؟

پیاوەکەیش ووتی: من خەڵکی ئەم دەشت و دەرەم، هاتووم بۆلای خەلیفە بەڵکو شتێکم پێبدات.

ئیمامی عومەر فەرمووی ئەی ئەو دەنگە چییە لەم چادرەوە دێتە دەرێ و دەیبیستم؟[77]

کابرای دەشتەکی ووتی: بڕۆ کاکە خەریکی کاری خۆتبە.

ئیمامی عومەر فەرمووی: باشە باش.. بەڵام ئەو دەنگ و ناڵەیە چییە؟

کابرای دەشتەکی ووتی: ئەوە خێزانمە، ژانی منداڵبوون دەیگرێت.

خەلیفە عومەر فەرمووی: ئەی کەسی لایە؟

کابرا ووتی: نەخێر، هیچ کەسێکی لەلا نییە.

ئیمامی عومەر خێرا ڕۆیشتووە بۆماڵی خۆیان، لەو کاتەدا ئوم کەلثومی خێزانی بەخەبەر بوو، پێی فەرموو: خێرێک هەیە، بۆنایەی لەڕێی خوا بیکەی؟

---

٧٧_ژیانی ئەمیری باوەرداران خەلیفەی دووەم عومەری کوری خەتاب، نووسینی:د. علی محمد الصلابیوەرگێرانی:عفان شێخ صدیق سەرگەتی، لاپەرە: ٢٠٦.



ئوم کەلثوم ووتی: ئەو شتە چییە ئەی ئیمامی باوەڕداران؟

ئیمامی عومەریش فەرمووی: ئافرەتێکی ئاوارە و دەربەدەر، ژانی منداڵبوون گرتوویەتی و داماوە کەسی لەلا نییە ..!

ئوم کەلثومی خێزانی ووتی: دەی باشە، ئەگەر تۆ بتەوێت و حەزبکەی دێم.

ئیمامی عومەر فەرمووی: دەی بزانە چیت پێویستە لەپەڕۆ، ڕۆن، دانەوێڵە لەگەڵ خۆتدا بیهێنە کە شیاون بۆ ژن لەکاتی منداڵبوونیدا[78].

ئوم کەلثومی خێزانی هەموو پێداویستیەکانی ئامادەکرد،ئیمامی عومەر پێداویستیەکانی هەڵگرت و پێکەوە بەپەلە بەرەو لای ئافرەتە دووگیانەکە بە ڕێکەوتن.

کاتێک گەیشتنە شوێنەکە، ئیمامی عومەر بە ئوم کەلثومی خێزانی فەرموو: ئافرەتەکە لەناو ئەم چادرەیە، خێرا تۆ بڕۆرە ژووروەوە !

ئیمامی عومەر خۆشی هاتە لای پیاوەکە دانیشت و پێی فەرموو: ئاگرێکم بۆ بکەرەوە، پیاوەکەیش ئاگری بۆ کردەوە، ئیمامی عومەر مەنجەڵێکی هێنابوو خستیە سەر سێکوچکەیەک و فووی لە ئاگری ژێر سێکوچکەکە دەکرد تا ئاگرەکە خۆش بوو،هەتاوەکو خواردنەکەی پێگەیی دەنگی گریانی منداڵی تازە لەدایکبوو هاتە دەر!

ئوم کەلثوم ووتی: ئەی ئەمیری بڕواداران،مزگێنی بدە بەوپیاوە،کوڕێکیان بوو.

هەر کە پیاوە دەشتەکیەکە گوێی لە وشەی (ئەمیری بڕواداران) بوو،یەکسەر لەترسا ڕاچەڵەکی و لە ئیمامی عومەر دورکەوتەوە..

ئیمامی عومەریش فەرمووی: مەجوڵێ برا مەجوڵێ، لەشوێنی خۆتبە.

---

٧٨_ هەمان سەرچاوە و لاپەڕەی پێشوو.

پاشان ئیمامی عومەر خواردنەکەی هەڵگرت لەبەر دەرگای چادرەکەی دانا.

ئەمیری بڕواداران بە ئوم کەلثومی خێزانی فەرموو:ئەو ژنە تێر بکە،داماوە ئەم شەو زۆر ئازاری هەبوەو ماندووە.

ئوم کەلثوم ئافرەتەکە تێر کرد، پاشان مەنجەڵەکەی خستەوە ئەمدیو دەرگا، ئیمامی عومەر هەستا مەنجەڵەکەی لێ وەرگرت و هێنای لەبەردەم پیاوەکەی دانا، پاشان بە پیاوەکەی فەرموو: فەرموو بخۆ.. ئەزانم ئەمشەو زۆر ماندوو بوویت و هەر بەخەبەر بووی.

دواتر ئیمامی عومەر چووە بەردەم چادرەکە و بە ئوم کەلثومی خێزانی فەرموو: وەرە دەرەوە با بڕۆین.

لەکۆتاییدا ئیمامی عومەر لەکاتی خوا حافیزیدا بە پیاوەکەی فەرموو: بەیانی وەرە بۆلام چیت پێویستە با بتدەمێ.

کاتێک ڕۆژ بوویەوە پیاوەکە هاتە لای ئیمامی عومەر، ئیمامی عومەریش ئەوەی کە بۆ منداڵان هەبوو فەرزی کرد و پێی بەخشی[79].

٧٩_ژیانی ئەمیری باوەڕداران خەلیفەی دووەم عومەری کوڕی خەتاب، نووسینی:د. علی محمد الصلابیوەرگێرانی:عفان شێخ صدیق سەرگەتی، لاپەڕە:٢٠٧// البداية و النهاية (١٤٠/٧).

## خۆ خوای عومەر ئاگای لێمانە

شەوێکی دی هەروەکو هەموو شەوان دیکە ئیمامی عومەر بەمەبەستی ئاگاداربوون و پاسەوانیکردن لە خەڵکەکەی لەگەڵ ئەسلەمدا بەناو کۆڵانەکانی مەدینەدا دەگەڕا..

ئیمامی عومەر خۆی دایە لای دیوارێک لە قوڵایی شەودا، گوێی لە گفتوگۆی دوو ئافرەت بوو، بە گفتووگۆکەیاندا زانی کە ئەو دوو ئافرەتە کچ و دایکن.

گوێی لێبوو کە دایکەکە بە کچەکەی دەووت: هەستە ئاو بکەرە ناو شیرەکەوە، بۆئەوەی شیرەکە زیاد بکات و ئاوەکەیش بەنرخی شیر بفرۆشینەوە.

ئیمامی عومەریش ڕاوەستا تاوەکو بزانێت گفتوگۆکەیان تاوەکو کوێ دەڕوات و لەئەنجامدا چی دەکەن و چی ڕوودەدات ؟!

کچەکە بەدایکی ووت: من کاری وا ناکەم.. پاشان ووتی: عومەر گەورەی ئیمانداران گوتوویەتی و بڕیاری داوە کە کەس شیرو ئاو تێکەڵ نەکا بۆ فرۆشتن..! دایکەکەش دەیووست کچەکەی ڕازی بکات، بۆیە بە کچەکەی ووت: دەی خۆ عومەر نامانبینێ و ئاگای لێمان نییە.

کچەکەیش ووتی: دەی خۆ خوای عومەر ئاگای لێمانە و دەیانبینێت !

ئیمامی عومەر هەموو جارێک لەو شەوانەی ئەگەر بیویستایە ماڵێک بەڕۆژ بدۆزێتەوە، ئەوا ماڵەکەی بە نیشانەیەک دیاری دەکرد تاوەکو لەڕۆژدا بەئاسانی بیدۆزێتەوە، بۆیە ئیمامی عومەر کە گوێی لەم قسانە بوو بە ئەسلەمی فەرموو:ئەی ئەسلەم.. دەرگای ئەم ماڵە دیاری بکەو شوێنەکە بناسە، پاشان ڕۆیشت بەدەم پاسەوانییەکەیەوە[80].

---

٨٠ _ ژیانی ئەمیری باوەڕداران خەلیفەی دووەم عومەری کوڕی خەتاب، نووسینی:د. علی محمد الصلابیوەرگێرانی:عفان شێخ صدیق سەرگەتی، لاپەڕە:٢٠٧.

ئیمامی عومەر بەلایەوە گرنگ بوو کە ئەو کچە بکاتە بووکی خۆی و بۆ یەکێک لە کوڕەکانی بخوازێت، بۆیە ئیمامی عومەر کاتێک ڕۆژ بوویەوە بە ئەسلەمی فەرموو: ئەی ئەسلەم، بچۆرە ئەو شوێنەی کە دوێنێ داوام لێتکرد دیاری بکەی، بزانە ئەو کەسانە کێ بوون و ئایا ئەوان مەڕو ماڵاتیان هەیە و ژیان و گوزەرانییان چۆنە؟ئەسلەمیش چوو بینی کە کەچەکە کچێکی ڕەبەندەو مەڕوماڵاتیان نییە، دایکیشی ئافرەتێکی بێوەژنە و مێردی نییە، ئەسلەمیش کە گەڕایەوە دۆخەکەیانی بە ئیمامی عومەر گەیاند.

ئیمامی عومەریش کوڕەکانی بانگکرد و کۆیکردنەوە پێی فەرموون: ئایا کەس لەئێوە هەیەپێویستی بە هاوسەر هەبێت و من بۆی پەیدا بکەم؟

عبدالله فەرمووی : من هاوسەرم هەیە.

عبدالرحمن بەهەمان شێوە فەرمووی: هاوسەرم هەیە.

بەڵام عاصم کوڕی فەرمووی: من خێزانم نییە و لەمنی مارە بکە.

ئیمامی عومەر ڕۆیشت بۆلای کچەکەو مارەی کرد لە عاصمی کوڕی، پاش ماوەیەک خوای گەورە کچێکی بە عاصم و خێزانەکەی بەخشی، ئەو کچەش گەورە بوو و بووە دایک و کوڕێکی بوو، ئەو کوڕەش عومەری کوڕی عبدالعزیز بوو[81]. بەم شێوەیە عومەری کوڕی عەبدولعەزیز[82]، نەسەبی دەگەڕێتەوە سەر ئیمامی عومەری کوڕی خەتتاب.

---

٨١_ ژیانی ئەمیری باوەڕداران خەلیفەی دووەم عومەری کوڕی خەتاب، نووسینی:د. علی محمد الصلابیوەرگێرانی:عفان شێخ صدیق سەرگەتی، لاپەڕە:٢٠٧. // منقب أمير المؤمنين لإبن الجوزي (ص:٨٩,٩٠).

٨٢_عومەری کوڕی عەبدول عەزیز کوڕی مەروانی کوڕی حەکەم کوڕی دەبوو عاس کوڕی ئومەییە، هەشتەم خەلیفەی ئەمەوییەکان، و پێنجەم خەلیفەی ڕاشدینە بەپێی تێروانینی سوننە. ونەژادی لە دایکییەوە دەچێتەوە سەر عومەری کوڕی خەتاب کە دایکی لەیلای کچی عاسم کوڕی عومەری کوڕی خەتتاب بووە، بەمەش خەلیفە عومەری کوڕی خەتتاب دەبێتە باپیرەی عومەری کوڕی عەبدول عەزیز، لە دایک بووە لە مەدینە، وزانست وئوسوڵی ئایینی خوێندوە لەسەر دەستی ساڵح کوڕی کیسان لە مەدینە وزۆر سوودی وەرگرتووە لە زانایانی، پاشان مامی خەلیفە عەبدول مەلیکی کوڕی مەڕوان بانگی دەکات بۆ دیمەشق پایتەختی دەوڵەتی ئەمەوی وفاتمەی کچی کردە هاوسەری وە کردی بە میر لەسەر ئیمارەیەکی بچووک لە نزیک حەلەب کە ناوی (دەیر سەمعان) بوو وبە والی ئەوێ مایەوە تا ساڵی ٨٦ کۆچی.

## سۆزی ئافرەتێک

## لەدووری مێردەکەیدا

شەوێکیان ئیمامی عومەر چووە دەرەوەو لەناو شاری مەدینەدا وەکو پاسەوان چاودێر دەگەڕا، تاوەکو ئاگاداری ژیان و گوزەرانی خەڵکەکەی بێت، لەو کاتەدا گوێی لەدەنگی ئافرەتێک بوو کە بەدەم سۆزەوە دەیووت:

دۆستم لام نییە کەمێک ڕابوێرین
شەوگار درێژە، چاوم پڕ ئەسرین

بەخوا ئەگەر خوا چاودێرم نەبا

نوێن و بانەکەم هەموو هەڵفڕین

ترسی خواو ڕێزی مێرد و شکۆی خۆم

بوونەتە لەمپەر بۆ منی بەدین

پاشان ئیمامی عومەر کە گوێی لەم قسانە بوو ڕۆیشت و دای لەدەرگایماڵی حەفصەی کچی، خاتوو حەفصەی کچی فەرمووی: ئەی ئەمیری بڕواداران چی تۆی لەم کاتەدا هێناوە؟

ئیمامی عومەریش پرسیاری لە حەفصەی کچی کرد و فەرمووی: ڕۆڵە ژنان تا چەند تەحەمولی دوری مێردەکانیان ئەکەن؟

خاتوو حەفصەی کچی فەرمووی: مانگێک و دوو مانگ و سێ مانگ و لەمانگی چوارەمدا ئارامی لێ دەبڕێت[83].

بەو هۆیەوە ئیمامی عومەر فەرمانی دەرکرد و نامەی بۆ هەموو سەرکردەکانی سووپا نووسی و تێیدا ڕایگەیاند کەوا لە چوار مانگ زیاتر سەربازان نەهێڵنەوە لەبەرەکانی جەنگدا.

ئیمامی عومەر جل و بەرگ و خەرجی بۆ ئافرەتەکە نارد و پاشان نامەیەکی بۆ نووسی تاوەکو هاوسەرەکەی بێتەوە بۆلای.



*ئەمە دەقی شیعرەکەیە بە عەرەبی:

" تطاول هذا البلد واسود جانبيه وأرقني أن لا حبيب ألاعبه

فوالله لولا الله أنى أراقبه لحرك هذا السرير جوانبه

مخافة الله و الخيال يصدني وإكرام يعلى أن تنال مراتبه ".

٨٣_ ژیانی ئەمیری باوەڕداران خەلیفەی دووەم عومەری کوڕی خەتاب، نووسینی:د. علی محمد الصلابیوەرگێرانی:عفان شێخ صدیق سەرگەتی، لاپەڕە:٢٠٢.

## ئەو ئافرەتەی

## بەردی بۆ منداڵەکانی دەکوڵاند

شەوێکیان ئیمامی عومەر و ئەسلەمی خزمەتکاری چوون بۆ ناوچەیەک بەناوی "ناوچەی واقم"نزیکی سێ میل لە مەدینە دور کەوتنەوە، لەدوورەوە ئاگرێکیان بەدی کرد، ئیمامی عومەر فەرمووی: ئەی ئەسلەم.. من لێرەدا چەند ڕێبوارێک ئەبینم کە شەویان بەسەردا هاتووە و سەرما تەنگی پێ هەڵچنیوون، خێرا با بڕۆین بزانین چییە؟[84]

بەخێرایی ڕۆشتن بەرەو لای ئاگرەکە، لە ئاگرەکە نزیک بوونەوە، تەماشایان کرد ئافرەتێکە و بڕێ منداڵی وردی لایە، لەپاڵ ئاگرەکە دانیشتبوون و منداڵەکانی لەبرسا دەگریان.

ئیمامی عومەر فەرمووی: سڵاوی خواتان لێ بێت ئەی خاوەن ڕۆناکییەکە.

ئافرەتەکەش وەڵامی دایەوەو ووتی: علیکم السلام.

ئیمامی عومەر فەرمووی: ئیزن هەیە دابنیشم؟

ئافرەتەکە ووتی: دانیشە لەسەر خێر، فەرموو.

ئیمامی عومەر لایان دانیشت، نزیک بوویەوەو فەرمووی: پورێ گیان ئەوە چییە و چیتانە؟

ئافرەتەکە ووتی: شەومان بەسەردا هات و لێرە لەماندا، ئێستاش سەرما و تاریکی شەو تەنگی پێ هەڵچنیوین.

ئیمامی عومەر فەرمووی: ئەی ئەم منداڵانە بۆ وا دەگرین ؟

---

٨٤_ژیانی ئەمیری باوەڕداران خەلیفەی دووەم عومەری کوڕی خەتاب، نووسینی:د. علی محمد الصلابیوەرگێڕانی:عفان شێخ صدیق سەرگەتی، لاپەڕە:٢٠٥.

ئافرەتەکە ووتی: برسییانە.

ئیمامی عومەر فەرمووی: ئەی ئەم مەنجەڵە چی تیایە وا لەسەر ئاگرت داناوە؟

ئافرەتەکەیش ووتی: ئاو و بەرد..! دەیانخەڵەتێنم بۆئەوەی خەویان لێ بکەوێ،خوا لەنێوان من و عومەردا بێ!

ئیمامی عومەریش فەرمووی: خوا ڕەحمت پێ بکا، دەی عومەر چوزانێ ئێوە چیتانە؟

ئافرەتەکە ووتی: ئەو کاروباری ئێمەی گرتووەتە دەست و لێمان بێ ئاگایە، ئەی چۆن دەبێتە سەرۆکمان و ناشزانێ چیمان بەسەر دێ ؟

ئیمامی عومەر کە گوێبیستی قسەکانی ئافرەتەکە بوو خێرا بە ئەسلەمی فەرموو: یەڵلا با بڕۆین..!

ئیمامی عومەر و ئەسلەمی خزمەتکاری بەپەلە ڕۆیشتن هەتا گەیشتەوە عەمباری ئاردەکە، ئیمامی عومەر قاپێ ڕۆن و تورەکەیەک ئاردی هێنا و بە ئەسلەمی فەرموو: بیدە بەکۆڵما !

ئەسلەمیش ووتی: بێنە قوربان من بۆتی هەڵدەگرم..

ئیمامی عومەر بە ئەسلەمی فەرموو: ئەی لە ڕۆژی قیامەتیشدا گوناهەکانم هەڵدەگری؟ دایکت ڕۆڵە ڕۆت بۆ بکات، دەی خێرا بیدە بە کۆڵمدا و با بۆیان بەرین!

ئەسلەمیش بارەکەی دا بەکۆڵی ئەمیری بڕواداران و بەپەلە بەڕێکەوتن بۆلای ئافرەتەکە.

ئیمامی عومەر و ئەسلەم گەیشتنە لای ئافرەتەکە و منداڵەکانی، ئیمامی عومەر بە ئافرەتەکەی فەرموو: من کەوچکی ڕا دەدەم بەناو مەنجەڵەکدا و تۆش ئارد، ژنەکە ئاردی دەکردە مەنجەڵەکەو ئیمامی عومەریش کەوچکی تێ وەردەدا..

ئیمامی عومەر هێندە فووی لە ئاگرەکە دەکرد دووکەڵ لەژێر ڕیشەکانیەوە دەهاتە دەرەوە[85].

خەلیفە عومەر بەو شێوەیە بەردەوام بوو تا مەنجەڵێ ئاردەوای بۆ دروستکردن، پاشان مەنجەڵەکەی داگرت قاپێکی پڕکرد و بەژنەکەی فەرموو: دەی من ساردی ئەکەمەوەو تۆش بیکە بەدەم منداڵەکانتەوە، دایکەکە ئاردەواکەی دەرکرد بەدەم منداڵەکانییەوە تا هەموویان تێر بوون.

دواتر ژنەکە ووتی: بەخوا خەلافەت و ئەمیرایەتی شایەنی تۆیە نەک عومەری کوڕی خەتتاب! ئیمامی عومەریش پێی فەرموو: بەیانی بڕۆ بۆلای عومەر، إن شاء الله منیش لەوێ دەبینیتەوە، خۆم قسەی لەگەڵدا ئەکەم و باسی تۆی بۆ دەکەم.

ئینجا ئیمامی عومەر و ئەسلەمی خزمەتکاری لێیان دورکەوتنەوەو چوونە شوێنێک ئەوان ئیمامی عومەر و ئەسلەمیان نەدەبینی بەڵام ئەمان ئەوانیان ئەبینی، ئەسلەم ووتی: گەورەم بابڕۆین، زۆر ساردە.

ئیمامی عومەر فەرمووی: نابێ! هەتا بەچاوی خۆم نەیانبینم پێبکەنن جێیان ناهێڵم، من بەدەم گریانەوە ئەوانم بینی، دەبێ بەدەم پێکەنینەوەش جێیان بهێڵن. منداڵەکان تێریان خوارد و دڵخۆش بوون،ئینجا خەویان لێکەوت و خەلیفە عومەر و ئەسلەمیش ڕۆیشتنەوە.

بۆ بەیانییەکەی ئافرەتەکە هاتە خزمەتی ئەمیری بڕواداران عومەری کوڕی خەتاب، ئیمامی عومەری بینی و ناسییەوە بەڵام نەیزانی ئەو خەلیفە عومەرە، تەنها ئەوەندەی ئەزانی کە ئەم دوێنێ شەو هاوکارییانی کردووە، لەو کاتەدا عەلی کوڕی ئەبوتالیب و عەبدوڵڵای کوڕی مەسعود هاتنە ژوورەوە و ووتیان: سڵاوی خوا لە گەورەی ئیمانداران !

---

٨٥_ هەمان سەرچاوەی پێشوو.

ئینجا ئافرەتەکە بۆی دەرکەوت کە ئەمە ئیمامی عومەرە،عومەر ئەمیری بڕواداران..!

بۆیە ئافرەتەکە چۆکی دادا و هەردوو دەستی خستە سەر سەری و ووتی: ئەی باوکەڕۆ لەبەردەم گەورەی ئیمانداران قسەی ناشرینم کردا!

ئیمامی عومەر فەرمووی: قەیناکە خوشکی خۆم هیچ نییە،تۆ لەسەر حەق بوویت، تۆم تەنها بۆئەوە بانگکردووە تاوەکو ئەو یانەی لێتم کردووە پێمی بفرۆشیتەوە، ئادەی ئەو ستەمەی کە لەتۆم کردووە، بەچەند پێمی دەفرۆشیتەوە؟

ئافرەتەکە ووتی: ستەمی چی؟ تۆ هەر کە زانیت موحتاجم نە ڕۆیشتی تاوەکو موحتاجیمانت دەرکرد، چاوت لە منداڵەکانم بوو کە چۆن دەگریان و نەڕۆیشتی تاوەکو هەموویانت تێر کرد.

ئیمامی عومەر فەرمووی: شتی وا نابێت، هەتا لێت نەکڕمەوە واز ناهێنم.

داوای پارچە کاغەزێکی کرد و لەسەر کاغەزەکەی نووسی: بەناوی خودای گەورەی میهرەبان، ئەمە ئەو کڕینەیە کە عومەر ستەمەکەی لە فلان ژن کڕییەوە بە بیست و پێنج دیناری زێڕ، لە قیامەتدا هەر داوایەکی لەسەر عومەر تۆمارکرد ئەوە عومەر بەرییە، عەلی کوڕی ئەبوتالیب و عەبدوڵڵای کوڕی مەسعودیش شایەتن.

پاشان خەلیفە عومەر نووسراوەکەی دایە عەبدوڵڵای کوڕی و پێی فەرموو:ڕۆڵە.. هەرکات کە مردم ئەم نامەیە بخەنە ناو کفنەکەمەوە، ئەو کاتەی دەگەم بەخوا با پێم بێت کەوا من ئەو ستەمەم لەم ئافرەتە کڕیوەتەوە، تاوەکو لەقیامەتدا هیچم لەسەر نەبێ.

# ئیمامی عومەرو

# پیاوێکی سەرخۆش

شەوێک لە شەوەکان هەروەکو هەموو شەوانی پێشووتر خەلیفە عومەر ڕەزای خوای گەورەی لەسەر بێت، بۆ پاسەوانی و چاودێریکردنی شار و ئاگاداربوون لە خەڵکەکەی سەرقاڵی شەوگەڕانی خۆی بوو، ئەو شەوە ئیمامی عومەر (عەبدوڵڵای کوڕی مەسعودی)[86] لەگەڵدا بوو.

ئیمامی عومەر چاوی بە تیشکێک کەوت، بە عەبدوڵڵای کوڕی مەسعودی فەرموو: تۆ هەر لێرە بە! با بزانم ئەو تیشک و ڕووناکییە چییەو دێمەوە..!

ئیمامی عومەر بەدوای ئەو ڕۆشناییەدا بەرێکەوت کە بەدی کردبوو، نزیکی ڕۆشنایەکە کەوت تاوەکو ڕێی کەوتە حەوشەی ماڵێک، تەماشای کرد پیاوێک لەماڵ دانیشتووە، جامێ عارەقی لەبەردەمدایە و دەخواتەوە و کەیف دەکات.

ئیمامی عومەر کە ئەم دیمەنەی بینی وا پیرە پیاوێک خەریکی ئەم کارەیە لەداخا ئاگای لەخۆی نەما و بەسەرماڵیانی داو هێرشی بردە سەر پیاوەکە، ئیمامی عومەرلە توڕەییدا پێی فەرموو: هیچ کاتێک وەک ئەمشەوە خراپم نەدیوە، پیرە پیاوێک بەدیار مەرگی خۆیەوە دانیشتووە !

پیاوەکە سەری بەرزکردەوەو ووتی: با گەورەی ئیمانداران ! ئەو کارەی تۆ کردت لە کارەکەی من خراپترە !

ئیمامی عومەر فەرمووی: من چیم کردووە ؟!

---

٨٦_ عەبدوڵڵای کوڕی مەسعود:یەکێک بوو لە هاوەڵانی پێغەمبەر محەممەد کە بە گەورەترین موفەسیری قورئان لە سەردەمی خۆی و بە دووەم موفەسیری تا ئێستا دادەنرێت.

پیاوەکە هاتە گۆ و ووتی: یەکەم:- تۆ جاسوسیت کردووە، خوای گەورە جاسوسی لە بەندەکانی قەدەغە کردووە! ئەوەتە خوای گەورە دەفەرموویت:

((وَلَا تَجَسَّسُوا))[87]. واتە:((بەشوێن کەمو کووڕیی و عەیب و عاری یەکتردا مەگەڕێن و سیخوڕی مەکەن و لەپاش ملەباسی یەکتری بەخراپ مەبەن))[88].

دووەم:- تۆ بێ مۆڵەت هاتیتە ژوورەوە، بۆ ئەمەش خوا دەفەرموویت: (( يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا))[89]، واتە: (( ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە مەچنە هیچ ماڵێکی تر جگە لە ماڵەکانی خۆتان هەتا کارێك نەکەن کە ئەوان ئاگاداربن (وەکو زەنگ لێدان یان لە دەرگادان) پاشان کە مۆڵەتدران سەلام بکەن لە خەڵکی ماڵەکە ))[90].

ئیمامی عومەر کە گوێبیستی قسەکانی ئەو کابرایە بوو زۆر پەشیمان بوویەوەو فەرمووی : وەڵڵاهی تۆ ڕاست دەکەی.

ئیمامی عومەر بە پیاوەکەی فەرموو: ئەوا من ددان بە هەڵە و تاوانەکەی خۆمدا دادەنێم، تۆش ددان بەهەڵەو تاوانەکەتدا بنێ،بەڵام من بێدەنگ ئەبم لەئاست تۆ، تۆش بێدەنگ بە لەئاست من واتە(من عەیبەکەت ئەشارمەوە، تۆش عەیبەکەی من بشارەوە). هەردووکیان لەسەر ئەوە ڕێک کەوتن و ئیمامی عومەر ئەوێی بەجێهێشت و ڕۆیشت.

ماوەیەک ئەو پیاوە لەشەرماندا نەدەچووە کۆڕ و کۆمەڵی ئیمامی عومەرەوە، بەڵام لەدوای ماوەیەکی زۆردا ڕۆژێکیان ئیمامی عومەر ئاگای لێبوو کە کابرا

---

٨٧_ قورئانی پیرۆز، سورەتی (الحجرات) ئایەتی: ١٢.

٨٨_ تەفسیری ئاسان.

٨٩_ قورئانی پیرۆز، سورەتی( النور) ئایەتی: ٢٧.

٩٠_ تەفسیری ئاسان.

بەدزییەوە هاتە مزگەوت و لە دوای دواوە دانیشت!

ئیمامی عومەریش داوای لە یەکێک کرد و فەرمووی: ئەو پیاوەم بۆ بانگ بکەن.

بە پیاوەکەیان ووت: هەستە ئەمیری بڕواداران تۆ بانگت دەکات..!

کابرا زۆر ترسا و ڕەنگی تێکچوو، وایزانی ئیمامی عومەر حەیا و ئابڕوی دەبات لەناو خەڵکیدا.

کابرا هاتە خزمەتی ئیمامی عومەر،خەلیفە پێی فەرموو: لێم نزیک بەوە.

کابرا لێی نزیکبوویەوەو پێی فەرموو: ئادەی گوێت بێنە قسەیەکت بۆ بکەم !

کابرا گوێی نزیک کردەوە، ئیمامی عومەر فەرمووی: بەو خوایەی کە موحەممەدی کردووە بە پێغەمبەر ﷺ، باسی ئەو شەوەم لەلای هیچ کەس نەدرکاندووە، تەنانەت لەلای عەبدوڵای کوڕی مەسعودیش باسم نەکردووە کە ئەو شەوە لەگەڵمدا بوو !

ئینجا پیاوەکەیش بە ئیمامی عومەری فەرموو: ئادەی قوربان تۆیش گوێت بێنە!

پیاوەکە لەبن گوێچکەی ئیمامی عومەردا ووتی: دەی بەو کەسەی موحەممەدی کردووە بە پێغەمبەر، منیش هەتا ئەم دەقەیە بەلای ئەو کارەدا نەچوومەتەوە.

ئیمامی عومەر کە گوێی لەم قسانە بوو، لەخۆشیاندا بە بەرزی فەرمووی:

الله اکبر، الله اکبر..

خەڵکیش نەیاندەزانی کە ئیمامی عومەر بۆچی وا دەکات، ئەم باسە کەس نەیزانی تاوەکو لەدوای وەفاتی ئیمامی عومەردا کابرا خۆی گێڕا بوویەوە.

# جگە لەو پارچە جلە

# جلێکی دیکەم نییە لەبەری بکەم

ئیمامی عومەر ڕەزای خوای گەورەی لێ بێت، لەهیچ قۆناغ و پلەیەکی ژیانیدا خۆی لە موسڵمانان بەگەورەتر و بەزیاتر نەزانیوە.

هەمیشە بەبێ جیاوازی ژیاوە بۆیە ئەوەندە ئەمیرێکی عادل و دادپەروەر بووە،بێجگە لە خۆراک و خەرجی سەفەری حەج لە لیباسی ساڵانەدا لە (بيت_المال)دا، تەنیا مافی دوو پارچە پۆشاکی بەخۆی دابوو، یەکێکیان بۆ زستان و ئەوەی دیکەیانیش بۆ وەرزی هاوین و کاتی گەرما.

هەر بۆیە ڕۆژێکیان ئیمامی عومەر درەنگتر لە جاران هات بۆ نوێژی جومعە،هەمووان لە لایان سەیر بوو کەوا بۆچی خەلیفە دواکەوتووە !

ئیمامی عومەر کە ڕۆیشتە سەر مینبەر، سەبارەت بە دواکەوتنی هاتە گۆو فەرمووی: ئەی موسڵمانان.. من لەبەر ئەوە دواکەوتم و درەنگ هاتم، چونکە جلەکەی خۆمم شۆردبوو، وە چاوەڕێ بووم تاوەکو وشک بێتەوە و بیکەمە بەرم، من بێجگە لەو پارچە جلە، جلێکی دیکەشم نەبوو لەبەری بکەم،[91] هەر ئەمە بوو هۆکاری دواکەوتنم بۆ نوێژ.

هەر ئەم ڕەفتارو ئاکارە جوانانەی ئەمیری بڕواداران ئیمامی عومەربوو کە وایکردبوو وەکو کەسێکی ئاسایی بژێت و بە دادگەری بەناوبانگ بێت.

---

٩١_ (١٠٠٠) وتەی ئیمامی عومەر گەشتێک بەناوی ژیانیدا، ئامادەکردنی: ئیبراهیم یونس السامرائی، وەرگێڕان و ڕاڤەکردنی: مامۆستا محی الدین تاها قورمیشی، لاپەرە: ٩٣.

## ئیمامی عومەر

## بەڕەخنە لێگرتن خۆشحاڵ دەبوو

ئیمامی عومەر (ڕەزای خوای گەورەی لێ بێت)لەهەر بابەتێكدا ئەگەر كەسێک ڕەخنەی لێ بگرتایە پێی خۆشحاڵ دەبوو، زۆرجاریش دەفەرمووێت: ڕەحمەتی خوا لەو كەسەی كە كەم و كوڕیەكانم پێ دەڵێن و لەزۆر كاریشدا ئامۆژگاریم دەكات.

وە مافی ئازادی ڕا دەربڕین و ڕەخنە گرتنی بە خەڵكەكەی بەخشی بوو، لەڕێگەی ئەم چیرۆک و بەسەرهاتەوە زیاتر ئەم ڕاستییەمان بۆ بەدەر دەكەوێت، كە چیرۆكەكەش بەم شێوەیەیە، ڕۆژێكیان ئیمامی عومەر لە كۆڕێكدا فەرمووی: من ترسی ئەوەم هەیە كە لەبەر شكۆ و پلەو پایەی خەلافەت، ئەگەر ڕۆژێک بەلاڕێدا بڕۆم و كارێكی خراپ بكەم، كەس نەوێرێت هۆشیارم بكاتەوە.

لەو كاتەدا پیاوێک لە كۆڕەكەدا بە شەهامەتەوە ڕاوەستاو ووتی: ئەی پێشەوای موسڵمانان، ئەگەر بەلاڕێدا بڕۆیت، ئەوا بە شمشێرەكانی خۆمان ڕاستت دەكەینەوە[92].

خەلیفەی موسڵمانان ئیمامی عومەر، بەم ئاگادارییە زۆر خۆشحاڵ بوو، سوپاسی خوای گەورەی كرد و فەرمووی: سوپاس بۆ ئەو خوایەی كە كۆمەڵێک لە هاوەڵانی بەمن بەخشیوە كە ئەگەر من بەلاڕێدا بڕۆم و بە نەزانین هەڵەیەک بكەم،بەبیرم دێننەوەو لەهەڵەكردندا بەئاگام دێننەوەو ڕاستم دەكەنەوە.

نموونەیەكی تر هەر لەسەر ئەم بابەتەو مافی ئازادی ڕادەربڕین و ڕەخنەگرتن

---

٩٢_ (١٠٠٠) وتەی ئیمامی عومەر گەشتێک بەناوی ژیانیدا، ئامادەكردنی: ئیبراهیم یونس السامرائی، وەرگێران و ڕاڤەكردنی: مامۆستا محی الدین تاها قورەیشی، لاپەڕە: ١٥٠.

لە ئەمیری بڕواداران عومەری فاروق ئەم چیرۆکەیە:

ڕۆژێکیان ئیمامی عومەر خودا لێی ڕازی بێت، لە وتارەکەیدا فەرمووی: ئەی خەڵکینە، گوێڕایەڵی بکەن و فەرمانبەرداربن، واتە(دەستوور و فەرمانەکانی خەلیفەی ئیسلام وەرگرن و ڕەفتاری پێ بکەن).

پیاوێک لەکاتی وتارەکەدا ووتی: نا.. نەگوێ دەگرین و نە پەیڕەویشی دەکەین.

ئیمامی عومەر فەرمووی: بۆچی و لەسەر چی ؟

پیاوەکە بەڕاشکاوی ووتی: لەبەر ئەوەی کە چۆن تۆ دوو پۆشاک دەپۆشی بەڵام ئێمە هەر پۆشاکێک دەپۆشین و مافی یەک پۆشاکمان لە(بيت_المال)هەیە.

ئیمامی عومەریش لەوەڵامدا بێ ئەوەی بەقسەکانی ئەو پیاوە دڵی بێشێت و تورە بێت لێی، فەرمووی: ئەم پۆشاکە زیادەیەم هی عەبدوڵڵای کوڕمە کە پێی بەخشیوم، وە لەبەشی (بيت_المال) نییە تا جۆرە گومانێک لەمن بکەن.

ئەوسا پیاوەکە ڕازی بوو و ووتی: کەوایە ئێستە گوێڕایەڵ و فەرمانبەردارین[93].

---

٩٣_ هەمان سەرچاوەی پێشوو، ل:٢٦٧.

# ئیمامی عومەر

## داوای شەهید بوون لەخوا دەكات

لە ساڵی ٢٣ی، كۆچیدا ئیمامی عومەر لە تەمەنی ٦٣ ساڵیدا فەریزەی حەجی ئەنجامدا، كۆتا حەجی بوو كە لەژیانیدا ئەنجامی بدات، لەدوای ئەوەی ئیمامی عومەر حەجی تەواوكرد لەمینا[94] دەرچوو لە ئەبتەح وەستا و هەندێ خۆڵ و پوشی كۆكردەوەو جلەكانی بەسەریداو لەسەری دانیشت و پاشان هەردوو دەستەكانی بەرزكردەوە بۆ ئاسمان و فەرمووی: خوایە گیان.. من بەساڵاچووم و پیر بووم، هێزم نەماوە خەڵكی زۆر بوونەو ژێردەستەكانم بڵاوبوونەتەوە، بۆیە خوایە گیان، گیانم بكێشە پێش ئەوەی شتێك بفەوتێنم یان كەمتەرخەمیەك بنوێنم[95].

خوایە داوای شەهیدیت لێ دەكەم لەپێناوی خۆتداو، مردن لەشاری مەدینەی پێغەمبەردا. دواتر ئیمامی عومەر گەڕایەوە بۆ مەدینە.

پاشان چەند هاوەڵێك لەوانیش (عەوفی كوڕی مالیكی ئەشجەعی و ئەبو موسای ئەشعەری)و تەنانەت خودی ئیمامی عومەریش خەونی بینی بوو كە ئاماژە بوون بۆ ماڵئاوایی كردن و كۆتایی هاتن بە تەمەنی ئیمامی عومەر لەم ژیانەدا.

---

٩٤ _ مینا:دۆڵێكە لە ڕۆژهەلاتی مەككە لەسەر ڕێی مەككە و كێوی عەرەفە، شەش كیلۆمەتر لە مزگەوتی حەرام دوورە، زۆربەی كارەكانی حەج لەوێدا ئەنجام دەدرێن. حاجی ڕۆژی تەرویە و ڕۆژی جەژن و ئەیامی تەشریق لەوێ بەسەر دەبا، ڕەمی جەمەرات، قوربانی و سەرتاشین ئەنجام دەدات.

٩٥ _ تاريخ المدينة، وإسناده صحيح إلى سعيد بن المسيب (٨٧٢/٣).

# کۆتا هەینی ئیمامی عومەر

کۆتا هەینی ئیمامی عومەر لە ڕۆژی (٢١)ی، مانگی (ذي الحجة)ی، ساڵی (٢٣)ی، کۆچی بوو[96].

ئەوەبوو ئیمامی عومەر چووە سەر مینبەر ولەپاش سوپاس و ستایشکردنی خوای گەورە و پاشانیش صەڵاواتدان لەسەر پێغەمبەر ﷺ و دواتریش دوعای خێری بۆ ئیمامی ئەبوبەکر کردو ئینجا بەخەڵکەکەی فەرموو: من خەونێکم دیوە کە بە نزیکبوونەوەی مەرگی خۆمی دەزانم، " لەخەونمدا بینیم کەڵەشێرێك دوو دەنووکی لەسەرم دا " وە خەڵکانێکیش هەن کە فەرمانم پێ دەدەن بۆئەوەی خەلیفەی دوای خۆم دیاری بکەم،خوای گەورە هەرگیز ئاینەکەی و خیلافەتەکەی نافەوتێنێ، ئەو ئەمانەتەش نافەوتێنێ کە پێغەمبەرەکەی پێ ناردووە، ئەگەریش زوو تۆش بووم ئەوا خیلافەت بە ڕاوێژە لە نێوان ئەو شەش کەسەی کە پێغەمبەر ﷺ تا وەفاتی کرد لێیان ڕازی بوو[97].

ئەمە کۆتا وتاری ڕۆژی هەینی ئیمامی عومەر بوو کە تێیدا باسی نزیکبوونەوەی مەرگی خۆی تێدا کردبوو بۆ هاوەڵانی، تاوەکو لەپاش خۆی ئەو شەش کەسە بە ڕاوێژکردن دیاری بکەن و ببێتە سێیەمین خەلیفەی موسڵمانان، کە ئەوانیش( عوسمانی کوڕی عەفان و عەلی کوڕی ئەبووتالیب و عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف و سەعدی کوڕی ئەبی وەقاس و تەڵحەی کوڕی عەبدوڵلا و زوبێری کوڕی عەوام) بوون.

---

٩٦_ ژیانی ئەمیری باوەڕداران خەلیفەی دووەم عومەری کوڕی خەتاب، نووسینی:د. علی محمد الصلابیوەرگێرانی:عفان شێخ صدیق سەرگەتی، لاپەڕە: ٦٠٠، چاپی: چوارەم.

٩٧_ الموسوعة الحديثية للإمام أحمد رقم (٨٩) إسناد صحيح.

# شەهیدکردنی ئیمامی عومەر

ئیمامی عومەر وەکو دەرگایەکی داخراو وابوو لەبەرامبەر فیتەنەدا، هەرکات ئەو دەرگایە بشکایە فیتنە و ئاژاوە سەری هەڵدەدا.

ئەوەبوو بەشەهیدکردنی ئیمامی عومەر (ڕەزای خوای لەسەر بێت) فیتنە لەنێو موسڵمانان سەری هەڵدا، ئیمامی عومەر خۆشی دەیزانی ئەو دەرگا داخراوەی بەڕووی فیتەندا بوونی هەیە، خودی خۆیەتی، هەروەکو لە (حوزەیفەی یەمانی)یان، پرسی: ئایا عومەر بەو دەرگایەی دەزانی؟

ئەویش فەرمووی بەڵێ دەیزانی، هەروەک چۆن دەزانێ دوای ڕۆژ شەوە، چونکە من فەرموودەیەکم بۆی گێڕاوەتەوە هەڵەی تێدا نییە، جا ئێمە نەمان دەوێرا بپرسین کێ ئەو دەرگایەیە؟ ئەوەبوو وتمانە (مەسروق) پرسیاری لێ کرد ئەو دەرگایە کێیە؟ ووتی: عومەرە[98].

ئێستاش با باسی هۆکار و چۆنیەتی شەهید کردنی ئەمیری بڕواداران عومەری کوڕی خەتتاب بگێڕینەوە: هاوەڵی بەڕێز،موغەیرەی کوڕی شوعبە کویلەیەکی مەجوسی بەناوی (ئەبو لوئلوئەی مەجوسی)[99] لەناو شاری مەدینەدا هەبوو کە کەسێکی زۆر دەست ڕەنگین و شارەزاو پیشەسازبوو لە بوارەکانی وەکو ئاسنگەری و دارتاشی و وێنەکێشاندا..

---

٩٨ _ صحيح البخاري رقم الحديث:( ٧٠٩٦) كتاب الفتن، باب الفتنة.

٩٩ _ئەبوو لوئلوئەی ئاگرپەرست و پێی دەوترێت: فەیرووزی نەهاوەندی (بە فارسی: پیروز نهاوندی) ناوی فەیرووز بووە، و نازناوی ئەبوو لوئلوئەی ئاگرپەرست بووە، بە ناوی کچەکەیەوە، و لەناو گەلەکەیدا ناوی لێ نراوە بابا شوجاعەدین.بکوژی خەلیفە عومەر کوڕی خەتتابە. لوئلوئە لەلایەن ڕۆمەکانەوە گیرا پاشان موسڵمانان لە دەستی ڕۆمەکانەوە گرتیان، و لە ساڵی ٢١ ی کۆچیدا بە دیل بردرا بۆ مەدینە،و کۆیلەی موغییرە کوڕی شوعبە بوو، و بۆ ڕێبازە زۆرینەکەی موسڵمانان کە سوننەکانن، بە خوانەناسێکی دەزانن کە موسڵمان نەبووە، و تاوانبار بووە بەهۆی کوشتنی عومەر کوڕی خەتتاب (خودا لێی ڕازی بێت) و شیعەکان بە موسڵمانێکی شیعەی دەزانن و پاڵەوانێکە بانگەشەی بەهەشت دەکات، و ئەبوو لوئلوئە بە بنچەکە فارسێکی خەڵکی نیاوەنە.

ڕۆژێکیان ئەبو لوئلوئە هات بۆلای ئەمیری بڕواداران عومەری کوڕی خەتتاب و شکاتی لە (موغەیرەی کوڕی شوعبە)ی، گەورەی هەبوو، کە ڕۆژانە چوار درهەمی لێ دەوێت لەبەرامبەر بەو شتانەی کە دروستی دەکات لە دەسارِ و ئارد هارِ و ئامێری تر[100].

ئەبو لوئلوئە داوای لە ئیمامی عومەر کرد کە بە موغەیرەی کوڕی شوعبە بڵێ با لەسەری قورس نەکات.

ئیمامی عومەر فەرمووی: چی دروست دەکەی؟

ئەبو لوئلوئەش ووتی: ئاسنگەری و دارتاشی و نەخشەکاری.

خەلیفە عومەر فەرمووی: بە موغەیرە دەڵێم داوای پارەی زۆرت لێ نەکات،

تۆش لەخوا بترسە و لەگەڵیان باشبە.

ئیمامی عومەر دەیویست بە موغەیرە بڵێ کە لەگەڵ ئەبو لوئلوئە باش بێت، بەڵام ئەبو لوئلوئە بەتوڕەییەوە ڕۆیشت و ووتی: دادپەروەری عومەری هەموو کەسی گرتۆتەوە جگە لەمن[101]. عومەر لەگەڵ مندا دادپەروەر نەبوو.

ئەبو لوئلوئە کەسێکی زۆر دڵ بەکینە و حاقد بوو، بەتایبەت بۆ ئیمامی عومەر، چونکە لەسەردەمی ئەمدا ئیمپراتۆریەتی هەزار ساڵەی فارس ڕوخا، ئەمانە وای لە ئەبو لوئلوئەی مەجوسی کرد پلانی کوشتنی ئیمامی عومەر دابڕێژێت.

چەند ڕۆژێک تێپەڕی،ئیمامی عومەرو هەندێک لە هاوڕێیەکانی لەناو شارو بازاڕی مەدینەدا دەگەڕان، ئەبو لوئلوئەی بەلایاندا تێپەڕی، ئیمامی عومەریش

---

١٠٠ _ کوردستان لەبەردەم فتوحاتی ئیسلامیدا،نووسینی:حەسەن محمود حەمە کەریم، ل:٤٢١.

١٠١ _ هەمان سەرچاوەی پێشوو، ل: ٤٢٢.

کە چاوی بە ئەبو لوئلوئە کەوت، بانگی کرد و پێی فەرموو: ئەوە ئەو ڕۆژە تۆ ووتت: دەتوانم ئاشێک دروست بکەم بۆ ئارد کە بە (با) کار بکات؟

ئەبو لوئلوئە بە ڕوویەکی گرژ و قینەوە ڕووی تێکرد و ووتی: ئاشێکت بۆ دروست دەکەم، هەموو عالەم باسی بکات !! دواتر لێیداو ڕۆیشت ..

ئیمامی عومەریش کەسێکی زۆر ژیر بوو، بۆیە بەهاوڕێییەکانی فەرموو: هاوڕێیان ئەو کوڕە هەڕەشەی کوشتنی لێ کردم..!

دوو ڕۆژ دواتر ئیمامی عومەر ڕۆیشت بۆ مزگەوت کە ڕۆژی چوارشەممە ٢٦ی، زیلحەجەی ساڵی ٢٣ی، کۆچی بوو، تاوەکو بەرنوێژی نوێژی بەیانی بۆ موسڵمانان بکات.

ئیمامی عومەر پێشکەوت و بە خەڵکەکەی فەرموو: ڕێک ڕاوەستن، با بۆشایی و لارولێری لە نێوانتانا نەبێ.

عەبدوڵلای کوڕی عەباس و عەبدولڕەحمانی کوڕی عەوفیش لەپشتیەوە بوون.

دواتر ئیمامی عومەر لەدوای ڕێکخستنی خەڵکی "الله الكبر" کرد و نوێژی دابەست، لەدوای خوێندنی سورەتی (الفاتيحه) سورەتی (یوسف)ی، دەخوێند، ئیمامی عومەر هەمیشە نوێژی بەیانیان ڕکاتی یەکەمی درێژ دەکردەوە، تاوەکو هەموو موسڵمانان فریای ڕکاتی یەکەم بکەون، ئیمامی عومەر هەر لەسەرەتایی خوێندنەوەی سورەتی یوسفدا بوو، ئەبو لوئلوئە لە ناوەڕاستی ڕیزەکانەوە هات سێ خەنجەری ژەهراوی دووسەرە، بەهەموو هێزو توانایەوە لە شانی و دوانیش لە ناوك و سکیدا، ئەوانەی سکی زۆر بە خراپی پێکرا..

هێندە خراپ لێیدا ئیمامی عومەر فەرمووی: ئەو سەگە کوشتمی.

لەو سەردەمەدا مزگەوتەکان چونکە تاریک بوون تەنها ئەوانەی پێشەوە ڕوداوەکەیان بینی و ئەوانەی ڕیزی دواوە ئاگاداری هیچ نەبوون.

ئیمامی عومەر بەهۆی پێکانەکانیەوە دەنگی نەما، ئەوانەی دواوەش وایان دەزانی ئیمامی عومەر ئایەتەکەی لەبیرچووە یاخود هەڵەی کردووە، هەر دەیان ووت: سبحان الله، سبحان الله ..

ئەبو لوئلوئە دەیویست هەڵبێت، موسڵمانانی پێشوە ویستیان بیگرن، ئەبو لوئلوئەس بەڕاست و چەپیدا خەنجەرە ژەهراوییەکەی دەوەشاند، بەو هۆیەوە سیانزە کەسی تری پێکا، حەوتیانی شەهید کرد، کە عبدالرحمن ئەوەی بینی زیرەکانە جوبەکەی خۆی دا بەسەریدا و گرتی، ئەبو لوئلوئەش کە زانی دەربازبوونی نییە، هەر بە خەنجەرە ژەهراوییەکەی خۆی، خۆی خۆی کوشت و یەکسەر مرد.

ئیمامی عومەر هەر لەخەمی نوێژەکەیا بوو، بۆیە دەستی عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوفی گرت و بردییە پێشەوە تاوەکو ئەو نوێژەکەیان بۆ تەواو بکات.

عبدالرحمن پێشکەوت بۆ تەواوکردنی نوێژەکە، بەڵام ئەوانەی پشتەوە نوێژەکەیان بڕی، ئەوانەی دووریش بوون هەر دەیانووت: سبحان الله، سبحان الله، واتە: هەڵە کراوە..!

عبدالرحمانی کوڕی عەوف نوێژێکی کورتی بۆیان کرد و ئیمامی عومەر لەهۆش خۆی چوو و بورایەوە بەهۆی ئەوەی خوێنێکی زۆری لەبەر ڕۆیشتووبوو.

ئیمامی عومەر کاتێک بەهۆش هاتەوە لەماڵەکەی خۆیدا بوو، خەڵکی بە پەرۆشەوە لەچوار دەوری ئامادە بوون، ئیمامی عومەر یەکەم شت لەدوای بەهۆش هاتنەوەی ئەوە بوو پرسی: ئایا خەڵکەکە نوێژەکەیان کرد؟!

ئەوانیش ووتیان : بەڵێ.

دواتر ئیمامی عومەر داوای ئاوی کرد تاوەکو دەستنوێژ بشوات و نوێژەکەی بکات، هەرچەندە هەر خوێنی لێ دەڕۆیشت،دوای ئەوەی

لەنوێژەکەی بوویەوە، تەماشای دەوروبەری خۆیکرد عەبدوڵڵای کوڕی عەباسی بینی، بە عەبدوڵڵای فەرمووی: ئەی عەبدوڵڵا.. بڕۆ بزانە کێبوو وای لەمن کرد؟

عەبدوڵڵاش ووتی: دوژمنی خوا، ئەبو لوئلوئەی مەجوسی، کۆیلەکەی موغەیرە لێی دایت، چەند کەسێکی تریشی شەهید کرد و پاشانیش خۆی خۆی کوشت.

ئیمامی عومەر فەرمووی: ئەو پیشەسازەکە؟

عەبدوڵڵای کوڕی عەباس فەرمووی: بەڵێ.

ئیمامی عومەریش فەرمووی خوا لەناوی ببات، خۆ من چاکەم لەگەڵدا کرد، سوپاس بۆ ئەو خوایەی کە مردنی منی نەخستە دەستی یەکێک لە موسڵمانان، سوپاس بۆ خوا کە کوژرانی من بەدەستی کەسێک بوو کە یەک سەجدەیشی بۆ خوا نەبردووە تا لەڕۆژی قیامەتدا بیکا بە بەڵگە و پاکانە بۆخۆی.

دواتر دکتۆریان بۆ بانگکرد، دەنکە خورمای نەرم کراوی لەگەڵ شیردا پێدا، هەمووی لە ڕیخۆڵەکانی سکیەوە دەهاتنە دەرەوە، دکتۆرەکە زانی کە خەنجەرەکە کاری خۆیکردووە بۆیە ووتی: ئەی ئەمیری ئیمانداران.. چیت بڕیارداوە بیکە چونکە تۆ دەمریت.

ئیمامی عومەریش فەرمووی: دکتۆر ڕاستی کرد لەگەڵمدا.

خەڵکەکەی چوار دەورەی کە ئەمەیان بیست هەموو دەستیانکردە گریان.

ئیمامی عومەر بەوە نارەحەت بوو، بۆیە بە خەڵکەکەی فەرموو: هەرکەس دەگری با بچێتە دەرەوە.

دواتر ئیمامی عومەر بانگی عەبدوڵڵای کوڕی کرد و فەرمووی: ئەی عبدالله بزانە چەنێک قەرزم لەسەر بیدەنەوە، پاشان پێی فەرموو: بچۆ بۆلای دایکی ئیمانداران، دایکمان عائیشە (ڕەزای خوای لەسەر بێت) پێی بڵێ: عومەر

سڵاوت لێ ئەکا، نەڵێی: ئەمیری بڕواداران..لەبەرئەوەی من لەمڕۆوە ئەمیری بڕواداران نیم، بڵێ: عومەری کوڕی خەتتاب داوات لێ دەکات ڕێگەی پێبدەی کە لەگەڵ هاوڕێکانی بمێنێتەوە[102]، مەبەستی ئەوە بوو لەگەڵ پێغەمبەر ﷺ و ئیمامی ئەبووبەکری صدیقدا لەماڵەکەی دایکمان عائیشە بنێژرێت، پاشان عەبدوڵڵای کوڕی ئەوەی باوکی پێی ووت، بە دایکمان عائیشەی فەرموو، دایکمان عائیشەش فەرمووی: شوێنێک مابوو من ئەو شوێنەم بۆخۆم داناوە، بەڵام ئەمڕۆ ئەو پێش خۆم دەخەم.

دواتر عەبدوڵڵا هاتەوە بۆلای باوکی تاوەکو وەڵامەکەی دیاکمان عائیشە بە ئیمامی عومەر بگەیەنێت، کە هاتەوە ووتیان: ئەوە عەبدوڵڵا هاتەوە.

ئیمامی عومەر فەرمووی: بەرزم بکەنەوە، پیاوێک چووە ژێر باڵی و ڕاستی کردەوە، ئیمامی عومەر بە عەبدوڵڵای کوڕی فەرمووی: چیت پێیە؟

عەبدوڵڵاش فەرمووی: ئەوەی پێت خۆشە ئەی ئەمیری بڕواداران، مۆڵەتم بۆ وەرگرتی.

ئیمامی عومەریش فەرمووی: سوپاس بۆ خوا، هیچ شتێک بەلامەوە هێندەی ئەمە بەلامەوە گرنگ نییە.. ئینجا ئیمامی عومەر بەردەوام بوو و بەعەبدوڵڵای فەرموو: ئەگەر گیانم سپار و مردم، هەڵمبگرەو پاشان سڵاو لە دایکی ئیمانداران دایکە عائیشە بکەو بڵێ: عومەری کوڕی خەتتاب داوای مۆڵەتی چوونە ژوورەوە دەکات، ئەگەر مۆڵەتی پێدام بمبەنە ژوورەوە، ئەگەر گەڕانمیەوە

١٠٢_ژیانی ئەمیری باوەڕداران خەلیفەی دووەم عومەری کوڕی خەتاب،نووسینی: د.علی محمد الصلابی، وەرگێرانی:عفان شێخ صدیق سەرگەتی، ل: ٦٠٢، چاپی: چوارەم.

بمگێڕنەوە بۆ گۆڕستانی موسڵمانان لەوێ بمنێژن.ئیمامی عومەر بۆیە

داوایکرد کە دوبارە عەبدوڵڵای کوڕی داوای مۆڵەت لە دایکە عائیشە بکات، چونکە دەیووت: نەوەکو دایکە عائیشە لەڕووی نەهاتبێ من زیندوو بم و داواکارییەکەم ڕەت بکاتەوە، بۆیە با لەدوای مردنیشم داوای مۆڵەتی لێ بکەن.

ئیمامی عومەر سێ ڕۆژ لەدوای ئەو پێکانەوە ژیاو دواتر بە شەهیدی گیانی سپارد، ئیمامی عومەر دوا ساتەکانی تەمەنی ئەوەبوو سەری لەکۆشی عەبدوڵڵای کوڕیدا بوو، ئیمامی عومەر فەرمووی: سەرم بخەنە سەر زەوی !

عەبدوڵڵای کوڕیشی فەرمووی: فەرقی چییە سەرت لەسەر کۆشی مندا بێت یاخود لەسەر زەوی؟!

ئیمامی عومەر فەرمووی: کورە دایکت ڕۆڵە ڕۆت بۆ بکات، سەرم بخەرە سەر زەویەکە، بەڵکو خوای گەورە بەچاوی بەزەیی چاوم لێ بکات...

لەو ساتانەدابوو ئیمامی عومەر سەریان خستە سەر زەوی و ڕوحی پاکی دەرچوو وماڵئاوایی لەم ژیانەدا کرد...

ئەوکاتە ئیمامی عومەر تەمەنی ٦٣ساڵبوو، ماوەی خەلافەتەکەشی دە ساڵ و شەش مانگ و چەند ڕۆژێک بوو[103].

**لەگەڵ کۆتایی هاتنی تەمەنی ئیمامی عومەر(ڕەزای خوای گەورەی لەسەر بێت)، کتێبەکەشمان لێرەوە کۆتایی پێ دێت...**

١٠٣_ سير السلف لأبي القاسم الأصفهاني (١/١٦٠).

## بەرهەمەکانی نووسەر:

١ _ چەند دانا و زانایەکی کوردی موسڵمان(٢٠٢٣).

٢ _ چەند چیرۆکێک لەژیانی ئیمامی عومەردا (٢٠٢٤).

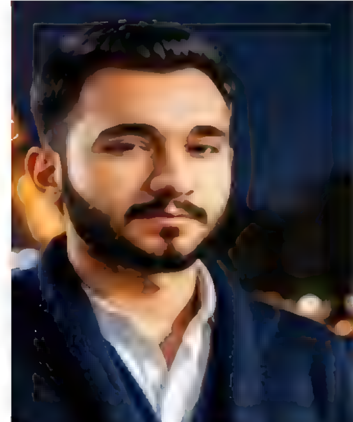
٣ _ دایکم زیندووە(تەواو نەکراوە)

٤ _ بەرهەمی داهاتوو ((پیاوی خاوەن دوو نوورەکە)).

بۆ هەر سەرەنج و ڕەخنە و تێبینییەك،بەخۆشحاڵییەوە دەتوانن لەڕێگەی ئەم ئەکاونتانەمدا ئاگادارم بکەنەوە:-

Facebook// Mhamad S Salaye

Instagram// mhamad_saeed_99



محمد سعيد محمد

کەرکوک _ باشووری کوردستان.

٢٠٢٤/٥/٢شەوی چوارشەم لەسەر پێنجشەممە

## سەرچاوەکان:

١ـ قورئانی پیرۆز.

٢ـ تەفسیری ئاسان.

٣ـ تەفسیری ڕێبەر.

٤ـ صحيحي البخاري.

٥ـ ژیانی ئەمیری باوەڕداران خەلیفەی دووەم عومەری کوڕی خەتاب،نووسینی: د.علی محمد الصلابی، وەرگێڕانی:عفان شێخ صدیق سەرگەتی.

٦ـ گوڵاوی سەرمۆر، نووسینی:الشيخ صفي المباركفوري،وەرگێرانی: مەودوود جەبار.

٧ـ دەمێک لەمێژووی ئیسلام، وەرگێڕان و نوسینی: علی خان.

٨ـ ژیانی پێغەمبەری خوا لەقورئان و فەرمودەکاندا،نوسینی:مەلا محمد فائق شارەزوری.

٩ـ گوڵاوی سەرمۆر ژیاننامەی پێغەمبەری مەزن، نووسینی: صفی الرحمن المباركفوري، وەرگێرانی: بکرحمە صدیق عارف.

١٠ـ ژیانی ئازیزمان، نووسینی: حەبیب محمد سعید، بەرگی یەکەم.

١١_50 چیرۆک لە فەرموودەکانی پێغەمبەر لە بوخاریدا، نووسینی: علي عبدالعال الطهطاوي، وەرگێرانی :عبدالرحمان ئەحمەد.

١٢ـ أخرجه ابن ماجه: كتاب اللباس، برقم (3548)، وصححه الألباني.

١٣_١٠٠ چیرۆک لەبارەی خۆشەویستی پێغەمبەرەوەﷺ، نووسینی: محمد صدیق مەنشاوی، وەرگێرانی:کەیهان مستەفا.

١٤ـ پوختەی ژیاننامەی پێغەمبەری خوا، نووسینی: عەلی باپیر.

١٥ـ ژیانی ئازیزمان، نووسینی: حەبیب محمد سعید، بەرگی دووەم.

١٦- خەلیفەی یەکەم ئەبووبەکری صیددیق،نووسینی: دکتۆر علي محمد الصلابي، وەرگێرانی: مامۆستا عومەر تۆفیق الخطاط.

١٧- کوردستان لەبەردەم فتوحاتی ئیسلامیدا،نووسینی:حەسەن محمود حەمە کەریم.

١٨- مێژووی تەبەری،نووسینی:محمد بن جریر طبری،وەرگێرانی: زانەر محمد.بەرگی ٤

١٩- تەواوی مێژوو،نووسینی:عیزەدین ئیبن ئەسیر، وەرگێرانی: زاهیر محمد ڕەشید، بەرگی چوارەم.

٢٠- خەلیفەکانی ڕاشدین لەنێوان جێنشینبوون و شەهید بووندا،نووسینی: صلاح عبدالفتاح الخالدي،وەرگێرانی: فاتح محمد سەنگاوی.

٢١- زنجیرەی هاوەڵانی پێغەمبەرﷺعومەری کوڕی خەتاب،ئامادەکردنی:خوبەیب کوردی.

٢٢- (١٠٠٠) وتەی ئیمامی عومەر گەشتێک بەناوی ژیانیدا، ئامادەکردنی: ئیبراهیم یونس السامرائی، وەرگێران و ڕاڤەکردنی: مامۆستا محی الدین تاها قوڕەیشی.

٢٣- الفاروق عمر،محمد حسين هيكل، ج١.

٢٤- سایتی ویکیپیدیای کوردی.

٢٥- تاريخ المدينة، وإسناده صحيح إلى سعيد بن المسيب (٨٧٢/٣).

٢٦- الموسوعة الحديثية للإمام أحمد رقم (٨٩) إسناد صحيح.

٢٧- سير السلف لأبي القاسم الأصفهاني (١٦٠/١).

٢٨- طبقات الفقهاء، لمؤلف: أبو اسحاق إبراهيم بن علي الشيرازي.

٢٩- تاريخ الخلفاء، المؤلف: جلال الدين عبدالرحمن السيوطي.



# ناوەڕۆک



عومەری کوڕی خەتاب کە هەواڵی کۆچی
دوایی پێغەمبەری خۆشەویستی ﷺ بیست
باوەڕی نەکرد و دەیگووت: کۆمەڵێک لە
دووڕووان گومانی ئەوە دەبەن کە پێغەمبەر ﷺ
مردبێت! ئەوە وانییە،بەڵکو پێغەمبەر ﷺ
هەروەکو (موسا)یە، کە چل ڕۆژ دوور کەوتۆتەوە
لە قەومەکەی و دواتر گەڕاوەتەوە ناویان، سوێند
بەخوا پێغەمبەریش ﷺ دەگەڕێتەوە، دەست و
پێی ئەوانە دەبڕم کە گومانیان وایە ئەو مردووە.

